

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM YÖNETİMİ, TEFTİŞİ, PLANLAMASI VE
EKONOMİSİ BİLİM DALI

EBEVEYİNİ MAHKÛM OLAN ÇOCUKLARIN OKUL
YAŞANTILARI

EĞİTİM YÖNETİMİ, TEFTİŞİ, PLANLAMASI VE
EKONOMİSİ BİLİM DALI
ALANINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORHAN KAHYA

Danışman

Doç. Dr. C. ERGİN EKİNCİ

OCAK, 2016

MUĞLA

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında, eğitim sisteminin dezavantajlı gruplarından birisi olan mahkûm ebeveyne sahip çocukların okul yaşantılarını incelemek amaçlanmıştır. Bu çalışma, bir eğitim sistemindeki başarıyı yakalamanın ön koşulunun, o sistemdeki dezavantajlı tabakayı en aza indirmekten geçtiği şeklindeki bir inancın ürünüdür.

Öncelikle tez konusunu seçerken isteklerimi göz önünde bulundurup bana bu zorlu süreçte yardımcı olan tez danışmanım Doç. Dr. C. Ergin EKİNCİ'ye teşekkürlerimi sunarım. Tez çalışmamın planlanmasında, araştırılmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen Doç. Dr. Yahya ALTINKURT'a, yoğun iş mesaisine rağmen vaktini ayırıp tez jürisinde görev alan ve çalışmaya önemli katkılar getiren kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa SEVER'e, tezin ana hatlarının şekillenmesinde fikri ve manevi destekte bulunan meslektaşım Araş. Gör. Dr. İlker AYSEL'e, tezin yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen değerli abim Ahmet KAHYA'ya ve son olarak tüm eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, her zaman yanımda olan sevgili anne ve babama teşekkürlerimi bir borç bilirim. Benimle görüşme yapmayı kabul eden mahkûm çocuklarına şükranlarımı sunuyorum. Bu tez, ebeveyni mahkûm olan çocuklara adanmıştır. Mahkûm çocukları hakkındaki bu çalışmanın, başta ebeveyni mahkûm olan çocuklar olmak üzere eğitim sistemindeki tüm dezavantajlı gruplar hakkında farkındalık gelişmesine katkı sağlaması umulur.

Orhan KAHYA

ÖZET

Bu araştırmada ebeveynin mahkûm olmasının, çocukların okul yaşantılarını nasıl etkilediği belirlemek amaçlanmıştır. Bu temel amaç çerçevesinde, ebeveyni mahkûm olan çocukların okul yaşantıları, onların doğrudan doğruya deneyimlediği şekliyle incelenmiş, onların deneyimleri üzerinden ortaya çıkan anlam örüntüleri oluşturulmaya çalışılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım benimsenmiştir. Türkiye’de eğitim alanında mahkûm çocukları hakkında yapılan ilk çalışma olması bakımından önemli olduğu düşünölmektedir. Araştırmanın çalışma grubunu yaşları 11 ile 17 arasında değişen ve ölçüt örnekleme tekniği ile seçilen 12 çocuk oluşturmaktadır. Araştırma verileri görüşme tekniği ile toplanmıştır. Görüşmeler deşifre edilmiş ve NVivo 8 yazılımı ile derlenmiştir. Öznitelik, yapısal ve betimsel kodlamalar ile çözümlenmiştir. Bulguları yorumlamada damga, toplumsal kontrol ve gerilim kuramları *lens* olarak kullanılmıştır. Araştırmaya katılan çocukların beşinin okulu terk ettiği, okula gidenlerin ise mahkûm ebeveyni ziyaret edebilmek için devamsızlık sorunu yaşadıkları ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte ebeveynin mahkûm olmasının; çocuğu savunmasız, yalıtılmış ve yalnız bıraktığı anlaşılmaktadır. Araştırma verilerine göre mahkûm çocuklarının toplumsal bağlamda damgalandıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca ebeveynin mahkûm olmasıyla birlikte ailede ekonomik güçlükler görölmekte, bunun da çocuğun eğitim hayatını etkilediği görölmektedir. Çalışmada araştırma verilerinin, sosyolojik yapı ve gerçeklik bağlamında ne ifade ettiği tartışılmıştır. Türkiye’de ebeveyni mahkûm olan çocuklar hakkında istatistik çalışmalarının yapılması ve bu çocukların kim oldukları, ihtiyaçları ve sorunları hakkında araştırmaların yapılması önerilmektedir.

ABSTRACT

The underlying goal of this research was to examine and identify the effects of parental imprisonment on school lives of children in depth. A phenomenological qualitative methodology was utilized to explore the lived experiences of children whose parents are imprisoned. The study is significant as it is thought to be the first research about children of imprisoned parents carried out in educational sciences. The sample consisted of 12 adolescents between the ages of 11 to 17 whose fathers are currently in prison. Data was collected through interviews. The theoretical design guiding this research was an integrated theoretical approach, using a combination of stigma, social control and strain theories. The study found that 5 children were dropped out of school. The others face truancy problem in order to visit their parents on school days. The majority of participants stated they had been stigmatized. On the other hand the family had financial problems after one of the parents got prisoned and that affected the children left behind. Further surveys on numbers, problems and needs of children with imprisoned parents in Turkey are recommended.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar VE ŞEKİLLER	viii
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI	2
1.2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ	2
1.3. SINIRLILIKLAR	3
1.4. TANIMLAR	3
BÖLÜM II	4
İLGİLİ ALANYAZIN	4
2.1. EBEVEYNİ MAHKÛM OLAN ÇOCUKLAR.....	4
2.2. BAZI ÜLKELERDE EBEVEYNİ MAHKÛM OLAN ÇOCUK SAYILARI	5
2.3. MAHKÛM EBEVEYNE SAHİP OLMANIN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	7
2.3.1. <i>Mahkûmiyet öncesi dışlanma</i>	10
2.3.2. <i>Mahkûmiyet sonrası ekonomik ve sosyal sermayenin kaybedilmesi</i>	10
2.3.3. <i>Etiketlenme</i>	10
2.3.4. <i>Çocuğa haber verilmemesi</i>	11
2.3.5. <i>Politik dışlanma</i>	11
2.3.6. <i>Dinamik dışlanma</i>	11
2.3.7. <i>Yönetimsel dışlanma</i>	11
2.4. EĞİTİM SİSTEMİNİN DEZAVANTAJLI GRUPLARINDAN BİRİSİ: MAHKÛM ÇOCUKLARI.....	12
BÖLÜM III	14
YÖNTEM	14
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	14
3.2. KATILIMCILAR.....	16
3.2.1. <i>Katılımcı Profilleri</i>	17
3.3. GÖRÜŞME	18
3.4. VERİLERİN TOPLANMASI	20

3.4. VERİLERİN ANALİZİ.....	21
3.5. GEÇERLİLİK VE GÜVENİLİRLİK	22
3.5.1. Araştırmanın İnanırcılığı.....	22
3.5.2. Aktarılabirlik	23
3.5.3. Tutarlılık ve Onaylanabilirlik	23
3.6. ETİK.....	23
BÖLÜM IV	25
BULGULAR VE YORUM	25
4.1. MAHKÛM ÇOCUKLARININ SOSYAL ETKİLEŞİMLERİ.....	25
4.1.1 “Benim hayatımdan gülüp oynamak gitti.”	28
4.2. MAHKÛM ÇOCUKLARININ ÖĞRENCİLİK DENEYİMLERİ.....	30
4.2.1. “ben kendime hiç yaşamıyorum”	31
4.2.2. Mahkûmiyetin Bilinmesi	32
4.2.3. Öğrenim Durumu.....	33
4.2.4. Devamsızlık.....	34
4.2.5. Okulu Terk Edenler.....	37
4.2.5.1. Baba hapse girmiş	37
4.2.5.2. Okulu Sevmemiş	38
4.2.5.3. Anne baba boşanmış	40
4.3. MAHKÛM ÇOCUKLARININ ÖĞRETMENLERİYLE İLİŞKİLERİ.....	40
4.3.1. “kimsenin bilmesine gerek yok”	41
4.3.2. PAYLAŞANLAR.....	42
4.4. MAHKÛM ÇOCUKLARININ OKUL YÖNETİMİYLE İLİŞKİLERİ.....	44
BÖLÜM V	47
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	47
5.1. TARTIŞMA VE SONUÇ.....	47
<i>Damga (Stigma)</i>	48
<i>Toplumsal Kontrol/Bağ</i>	50
<i>Ekonomik Zorluklar</i>	53
5.2. ÖNERİLER	55
5.2.1. <i>Politika ve Uygulama Önerileri</i>	55
5.2.2. <i>Araştırma Önerileri</i>	56
KAYNAKÇA	57
EKLER.....	63
EK 1. EBEVEYN AYDINLATILMIŞ RIZA FORMU	63

EK 2. ETİK KURUL ONAY FORMU	64
EK 3. GÖRÜŞME SORULARI	65
EK 4. BİMER, SAVCILIK VE DENETİMLİ SERBESTLİK YAZIŞMALAR	66
EK 5. ARAŞTIRMA GÜNLÜĞÜ	67
EK 6. SAHA NOTLARI	69

TABLÖLAR VE ŞEKİLLER

Tablo 1: Katılımcıların demografik bilgileri

Tablo 2: Bazı ÷lkelerde mahk÷m sayıları ve tahmini mahk÷m çocuğu sayıları

Şekil 1: Ebeveynin mahk÷m olmasının olası sonuçları

BÖLÜM I

GİRİŞ

Eğitimde yerel, ulusal ve evrensel başarıyı sağlayabilmenin yolu sivri tepelerin törpülenmesinden değil, çukurların doldurulmasından geçmektedir. Eğitim sistemindeki en derin çukurlardan birisi de fırsat ve olanak eşitsizliğidir. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'ne (OECD) (2012) göre eğitimde fırsat eşitliği; cinsiyet, etnik köken, sosyo ekonomik arka plan gibi kişisel veya toplumsal şartlar, var olan potansiyelin açığa çıkması için bir engel olmaması ve eşit bir eğitim sisteminde tüm bireylerin temel bir yeterlik seviyesine ulaşabilir olması şeklinde tanımlanmaktadır. Benzer nitelik ve içerikte eğitime erişemeyen herkes dezavantajlı olarak görülebilir. Eğitim sistemlerindeki dezavantajlı gruplar, eğitim fırsat ve olanaklarından avantajlı gruplara göre daha az yararlanmaktadır. Bu bağlamda ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlülerin ve tutukluların dışarıda bulunan çocukları eğitim sistemlerindeki dezavantajlı gruplardan birisi olarak ele alınmaktadır.

Mahkûm çocukları, ebeveyninin hapse girmesinin ardından birtakım yan etkilere maruz kalmaktadırlar. Ebeveyni mahkûm olan çocukların, diğer çocuklara göre anti-sosyal davranışlar sergileme, alkol ve uyuşturucu kullanımı, okulu terk etme, akademik başarısızlık, saldırgan tavırlar sergileme vb. davranışlarda daha fazla risk taşıdıkları bilinmektedir (Snyder, Carlo ve Mullins, 2002). Shaw (1992) mahkûm çocuklarını hayatlarına aniden giren bu risk faktörlerinden ötürü “adaletin yetimleri” olarak tanımlamaktadır. Öte yandan bu çocukların ebeveynlerinin mahkûm olduğu bilindiği takdirde, okulda akran zorbalığına maruz kalmaları ve okulu terk etmeleri söz konusu olabilmektedir (Scotland's Commissioner for Children and Young People, 2007). Araştırmalar okullardaki ebeveyni mahkûm olan çocukların sayısının giderek arttığını ve bu çocukların akranlarından çok farklı sorunlarla karşılaştıklarını göstermektedir (Vacca, 2008). Benzer sorunlar Türkiye'deki mahkûm çocukları için de geçerli olabilir. Bu sorunlardan önemli bir kısmı okul çağında olan çocukların eğitim hayatlarını ilgilendirmektedir.

Adalet Bakanlığı'nın (2015) verilerine göre Türkiye'deki ceza infaz kurumlarında bulunan kadın tutuklu ve hükümlülerin Şubat 2015 itibariyle toplam sayısı 5.871;

erkeklerinki ise 156.433'tür. Mahkûm çocuklarının sayısı ise araştırmacı tarafından yaklaşık 246.000 olduğu tahmin edilmektedir. Öte yandan gerçek sayının tahminlerin üzerinde olması muhtemeldir. Mahkûmların giderek artan sayıları (CTGM, 2015) ve buna bağlı olarak mahkûm çocuklarının tahmini sayısı endişe vericidir. Bu çalışmanın amacı, ebeveyni mahkûm olan çocukların okul yaşantılarını araştırmaktır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, ebeveyni mahkûm olan çocukların okul yaşantılarının araştırılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Ebeveyni mahkûm olan çocukların;

- 1-sosyal etkileşimleri nasıldır ve bunun yansımaları nelerdir?
- 2-öğrencilik deneyimleri nasıldır ve bunun yansımaları nelerdir?
- 3-öğretmenleriyle etkileşimleri nasıldır ve bunun yansımaları nelerdir?
- 4-okul yönetimi ile olan ilişkileri nasıldır ve bunun yansımaları nelerdir?

1.2. Çalışmanın Önemi

Bu araştırmada, eğitim fırsat ve olanak eşitliğinde dezavantajlı bir konumda olan mahkûm çocuklarının ihtiyaçları ve karşılaştıkları durumlar hakkında farkındalık oluştırmaya ve anlayış geliştirmeye katkıda bulunulmaya çalışılmaktadır. Araştırmanın bulgularının, annesi/babası ceza ve tevkifevlerinde olan çocuklarla etkileşim halinde olan birey ve örgütlere (öğretmenler, okul yönetimi, sosyal hizmetler, vb.) veri sağlaması beklenmektedir. Yapılan mevcut çalışmanın bu konuda geliştirilecek politika ve uygulamalara ışık tutması umulmaktadır. Öte yandan, bu araştırma, Türkiye'de eğitim alanında mahkûm çocukları hakkında yapılan ilk araştırmadır. Türkiye'de mahkûm çocukları hakkındaki yapılan bu araştırmanın, mevcut durumun başka ülkelerdeki uygulamalarla karşılaştırma yapabilme imkânı sağlayacağı düşünülebilir. Araştırma sonuçlarının, mahkûm çocuklarının eğitim olanaklarına erişiminin ve katılımının sağlanmasına katkıda bulunacağı; bu bağlamda araştırma bulgularının, konu alanındaki bundan sonraki çalışmaları teşvik edeceği ve

bu gruptaki çocukların ihtiyaçlarını destekleyecek girişimler oluşturacağı umulmaktadır.

1.3. Sınırlılıklar

Bu araştırmadaki başlıca sınırlılıklar araştırma öznelerinin sayısı, yaş grubu ve buldukları yerdir. Araştırmaya ebeveynler ve diğer paydaşlar dâhil edilmemiştir. Bununla birlikte araştırma katılımcıları babası mahkûm olan çocuklarla sınırlıdır. Dolayısıyla araştırma, katılımcı grubun görüşleriyle sınırlıdır.

1.4. Tanımlar

Mahkûm: Hüküm giymiş, cezası yargılama süreci sonunda kesinleşmiş ve cezaevinde bulunan kişi anlamına gelir. Türkiye’de ceza ve tevkifevlerinde bulunanlar hükümlü ve tutuklu olmak üzere ikiye ayrılır.

Mahkûm çocuğu: Bu araştırmaya katılan çocukların babaları mahkûm olmakla birlikte mevcut çalışmada bu kavram, ebeveynin tutuklu veya hükümlü olarak ceza infaz kurumunda bulunması durumunu ifade eder.

Damgalama (Stigma): Mahkûm ebeveyne sahip olan çocukların toplumda çeşitli şekillerde dışlanmasıyla sonuçlanan etiketlenme durumudur.

BÖLÜM II

İLGİLİ ALANYAZIN

Bu bölümde mahkûm çocukları hakkında yapılmış öne çıkan araştırmalara ve araştırmanın kavramsal çerçevesine yer verilmiştir.

2.1. Ebeveyni Mahkûm Olan Çocuklar

Çocuk Haklarına Sözleşmesinin 2. maddesine göre “bu sözleşmede yazılı olan hakları taraf devletler her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler” (UNICEF, 2004). Dolayısıyla ebeveynin suçlu olup hapse girmesinden dolayı çocukların mağduriyetleri söz konusu ise devletler bu mağduriyeti gidermekle ilgili sorumluluğu kabul eder. Yine aynı sözleşmenin 2. maddesinin 2. bendi “taraf devletler, çocuğun ana-babasının, yasal vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları nedeniyle her türlü ayırımı veya cezaya tabi tutulmasına karşı etkili biçimde korunması için gerekli tüm uygun önlemi alırlar” şeklindedir. Ancak araştırmalar mahkûm çocuklarının diğer akranlarına göre birçok konuda dezavantajlı konumda oldukları gibi (Shaw, 1992) dezavantajlı gruplara yönelik politikalarda da görmezden geldiklerini göstermektedir (Murray ve Farrington, 2008). Dolayısıyla mahkûm çocuklarının, eğitim sisteminde dezavantajlı gruplardan birisi olarak hakları ihlal edilen bir grup içinde yer aldığını söylemek yanlış olmaz.

Türkiye’de mahkûm nüfusunun hızla artması (CTGM, 2015), bu durumun mahkûm çocukları, aileler ve toplum nezdinde ne gibi etkiler doğurduğunun sorgulanmasını gündeme getirmiştir. Türkiye’de toplam tutuklu ve hükümlü sayısı 2000’de 49.512 iken 2015’te yaklaşık % 320 artarak 158.537’ye yükselmiştir (Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, 2015). Ancak, Türkiye’deki mahkûm çocuklarının sayıları, kim oldukları ve ne tür problemler yaşadıkları hakkında bilinenler çok sınırlıdır. Mahkûm çocukları hakkında sınırlı sayıdaki araştırmanın bulguları çeşitli

ve karmaşık olduğu gibi farklı bakış açılarıyla yansıtılmaktadır (Rosenberg, 2009). Mahkûm çocukları hakkında Avrupa ve Amerika'da yapılan araştırmaların ortak bulgusu, mahkûmiyetin aileler ve çocuklar arasındaki olumlu ilişkilere zarar verdiği yönündedir (Christian, 2009). Ebeveyni mahkûm olan çocuklar hakkında yapılan araştırmalar, mahkûm çocukları kendileri suç işlemedikleri halde ebeveynleri mahkûm olduğu için dezavantajlı bir konumda yer aldıklarını göstermektedir.

2.2. Bazı Ülkelerde Ebeveyni Mahkûm Olan Çocuk Sayıları

Mahkûm çocukları hakkında yapılan araştırmalarda önemli bir çıkış noktası, mahkûm sayılarının hızla artıyor olması (Walmsley, 2013) ve buna bağlı olarak mahkûm çocuklarının sayılarında da bir artışın gözlenmesidir (Knudsen, 2009). Söz konusu artış, toplumsal endişeleri de beraberinde getirmektedir. Bu durum başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İngiltere olmak üzere endüstrileşmiş batı ülkelerinde görülmektedir (Murray ve Farrington, 2008; Rosenberg, 2009). Birçok ülkede mahkûm sayılarına dair istatistikler var olmasına karşın (Walmsley, 2013) mahkûm çocuklarının sayıları hakkında çok az bilgi yer almaktadır (Murray, Farrington, Sekol ve Olsen, 2009).

Amerika Birleşik Devletlerinde mahkûm çocuklarına dair istatistikler periyodik olarak yapılan Adalet İstatistikleri Bürosu (BJS) verilerine göre elde edilmektedir. Ağustos 2008'de yayınlanan bir rapora göre 2007 yılında ABD'de 18 yaşın altında 1.7 milyondan fazla çocuğun ebeveyni eyalet veya devlet cezaevlerinde mahkumdur. Bu sayı, ABD'deki toplam çocuk sayısının % 2,3'üne karşılık gelmektedir. 1991'de babası mahkûm olan çocuk sayısı 881.500 iken bu sayı 2007'de % 77 artarak 1.5 milyona çıkmıştır. Aynı yıllar arasında annesi mahkûm olan çocukların sayısı ise % 131 artışla 63.900'den 147.400'e çıkmıştır (Christian, 2009). Christian'a (2009) göre araştırmalar Amerika'daki mahkûmların ortalama en az bir çocuğunun olduğunu göstermektedir.

Birleşik Krallık'ta mahkûm ebeveyne sahip çocuk sayısı, kimler oldukları, ihtiyaçlarının ne olduğu, onlarla kimin ilgilendiği net olarak bilinmese de yaklaşık 160.000 çocuğun mahkûm ebeveyne sahip olduğu belirlenmiştir (Nottingham City Safeguarding Children Board, 2012; Scotland's Commissioner for Children and

Young People, 2007). Bazı Avrupa ülkelerindeki mahkûm ve tahmini mahkûm çocuğu sayıları aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 2: Bazı ülkelerde mahkûm sayıları ve tahmini mahkûm çocuğu sayıları

Ülke	Mahkûm sayısı	100.000 kişide mahkûm oranı	Babası mahkûm olan çocuk sayısı	Annesi mahkûm olan çocuk sayısı	Toplam mahkûm çocuğu sayısı
Belçika	12.126	108	15.763	545	16.308
Hırvatistan	4.741	108	6.163	307	6.470
Çek Cum.	16.257	154	21.134	1.999	23.133
Danimarka	4.091	73	5.318	232	5.550
Finlandiya	3.134	58	4.074	296	4.370
Fransa	62.443	98	81.175	3.134	84.309
Almanya	64.379	79	83.692	5.029	88.721
Yunanistan	12.479	111	16.222	720	16.942
İrlanda	4.068	88	5.288	204	5.492
İtalya	64.835	106	84.285	3.650	87.935
Lüksemburg	656	122	787	46	833
Hollanda	13.749	82	17.873	950	18.823
Norveç	3.649	72	4.743	271	5.014
Romanya	33.015	155	42.920	1.656	44.576
Slovenya	1.357	66	1.764	65	1.829
İspanya	68.220	147	88.686	6.988	95.674
İsveç	6.364	67	8.273	507	8.780
İsviçre	6.599	82	8.578	421	8.999
Galler	84.430	148	109.759	5.278	115.037
Kuzey İrlanda	1.851	101	2.406	57	2.463
İskoçya	7.855	147	10.211	583	10.794

Kaynak: (World Prison Population List, 2013; akt. Ed. Philbrick vı Lynn, 2014'den uyarlanmıştır)

Türkiye'de Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün internet sitesinde hükümlü ve tutuklu olan çocuklara dair istatistikler yer almaktadır (<http://www.cte.adalet.gov.tr>). Türkiye, Dünya genelinde tutuklu ve mahkûm toplam sayısı itibarıyla 9. sırada yer almaktadır (World Prison Brief, 2015). Ancak Türkiye'de ebeveyni mahkûm olan çocukların sayılarına dair bir istatistiki veri bulunmamaktadır. Araştırmacı tarafından konu ile ilgili 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu uyarınca 17.11.2014 tarih ve 948115 sayılı başvuru yapılmıştır. Tetkik Hâkim tarafından cevaben iletilen e-postada "Bilgi edinme başvurularınızda yer alan ceza infaz kurumlarında bulunan çocuk hükümlü ve tutukluların suçları ve cinsiyetlerine ilişkin edilen bilgiler, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün internet sayfasında (www.cte.adalet.gov.tr) "Bilgilendirme/İstatistikler" linkinde yer almaktadır" şeklinde bir açıklama

yapılmıştır. Oysa araştırmanın asıl konusu ve katılımcıları olan ebeveyni mahkûm olan çocuklar hakkında verilen bir bilgi yer almamaktadır.

Türkiye’de bu yönde bir istatistik bulunmadığından, gelişmiş ülkelerdeki tahmini değerlerden faydalanılabilir. Türkiye’de mahkûm çocuklarının sayısı hakkında bir tahminde bulunmak için diğer ülkelerde yapılmış araştırmalardan faydalanılmıştır. Bu alanda yapılan araştırmaların kısıtlı sayıda ve elde edilen tahminlerin Avrupa ve Amerika merkezli olduğu söylenebilir. Caddle ve Debbie (1997) kadın mahkûmlar üzerinde yaptığı araştırmada, mahkûm kadınların ortalama 1.36 çocuğunun olduğunu belirtmektedir (Caddle ve Debbie, 1997). Murray (2007) ise erkek mahkûmların ortalamada 1.15 çocuğunun olduğunu tahmin etmektedir. Öte yandan 18 yaş altı nüfusun ve doğum oranının bu ülkelere oranla Türkiye’de çok daha yüksek olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda bazı ülkelerdeki doğum oranları incelendiğinde; 2012 yılında ABD ve Birleşik Krallık’ ta 13/1000, Türkiye’de ise 17/1000’dir (Dünya Bankası, 2015). Öte yandan 2013’te ABD’de 18 yaş altı nüfus, toplam ülke nüfusunun % 23.3’ünü oluştururken (Birleşik Devletler Nüfus Dairesi, 2015); Türkiye’de bu oran % 29.7’dir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2015). CTGM’nin verilerine göre Türkiye’deki ceza infaz kurumlarında bulunan kadın tutuklu ve hükümlülerin Şubat 2015 itibariyle toplam sayısı 5.871; erkeklerinki ise 156.433’tür (Adalet Bakanlığı, 2015). Bu istatistiklerden hareketle, Türkiye’de ebeveyni ceza infaz kurumlarında bulunan çocukların sayısının yaklaşık 246.000 olduğu tahmin edilmektedir. Mahkûm çocuklarının sayıları net olarak bilinmese de bilinen bir gerçek var ki; bu çocuklar, eğitim sisteminin dezavantajlı gruplarından birisini oluşturmaktadır. Ayrıca mahkûm sayılarında yıllara göre artış göz önünde bulundurulduğunda (Adalet Bakanlığı, 2015) ebeveyni mahkûm olan çocukların da sayısının arttığı söylenebilir. Çünkü bir ülkedeki mahkûm sayısı ile ebeveyni mahkûm olan çocukların sayısı doğru orantılıdır (Raikes, 2013).

2.3. Mahkûm Ebeveyne Sahip Olmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Ebeveynin mahkûm olması, çocuk üzerinde görünen ve görünmeyen birçok etkiye sahiptir (Edmonds, 2012). Ancak günümüzde yönetimler mahkûmiyetin çocuklar, aileler, toplum ve cezanın azalmadan devam eden döngüsü karşısındaki maliyetini görmezden gelmektedirler (Murray, 2007). Ebeveynin mahkûm olması, çocuklar

üzerinde davranışsal ve ruhsal sorunlarla sonuçlanabilir (Cunningham, 2001). Oysa hapis cezasının amacı, suçlu çocuklarını cezalandırmak değil, suçluları cezalandırmaktır (Cunningham, 2001). Sanders ve Dunifon'a (2007) göre, ebeveynin hapse girmesi, beraberinde birçok olumsuz sonuçlara sebep olabilmektedir. Bu sonuçlar, çocuk ve ebeveynin ayrılmasından doğan psikolojik travma, çocuğun ebeveyninin "suçlu" olduğunun farkına varması, mahkûmiyet sebebiyle ailenin ekonomik yönden sarsılması, stres, damga vb. şeklinde sıralanabilir. Ancak bu mekanizmaların nasıl işlediği hakkında çok az sayıda araştırma vardır (Murray ve Farrington, 2008). Dolayısıyla mahkûmiyetin çocuklar üzerindeki etkisi hala tam olarak anlaşılabilmiş değildir. Bu yüzden çocukların yaşadığı zorluklarla nasıl mücadele edilmesi gerektiği de henüz tam olarak bilinmemektedir (Sanders ve Dunifon, 2011). Bununla birlikte mahkûm ebeveynine sahip olan çocukları bekleyen birçok risk faktörü olduğu söylenebilir. Bu riskler ebeveynin mahkûm olmasıyla doğrudan ilişkili olmasa da mahkûmiyetin getirdiği dolaylı etkilerden ötürüdür. Bunlar yoksulluk, şiddete maruz kalmak, kötü alışkanlıklar, gelecekte işsiz kalmak vb. şeklinde sıralanabilir (Murray ve Farrington, 2008; Sanders ve Dunifon, 2011). Bir ebeveynin hapse girmesinin ardından, çocuk ve ona bakmakla yükümlü olan kişi ekonomik yönden olumsuz etkilenmekte ve ciddi mali sorunlar yaşamaktadırlar (Glover, 2009; Sanders ve Dunifon, 2011; Sheehan ve Levine, 2007). Öte yandan mahkûm ebeveyni olan çocukların anti-sosyal davranışlar sergileme, alkol ve uyuşturucu kullanma, okulu terk etme, akademik başarısızlık, saldırgan tavırlar sergileme vb. açısından diğer çocuklara oranla daha fazla risk taşıdıkları bilinmektedir (Snyder, Carlo ve Mullins ve 2002).

Mahkûm çocukları hakkındaki çalışmaların birçoğu, mahkûmiyetin çocuk üzerinde nasıl bir psikolojik etki bıraktığına yöneliktir (Cunningham, 2001; Murray ve Farrington, 2008; Murray ve diğerleri, 2009; Wildeman, 2010). Bu çalışma ise, mahkûm çocuklarının eğitim sistemindeki dezavantajlı durumlarına odaklanan sosyolojik bir araştırmadır.

Murray ve Farrington (2008), mahkûm çocuklarının anti-sosyal davranışları ile ebeveynlerinin mahkûm olması arasındaki ilişkiyi araştırmak için daha önceden kontrol gruplarıyla standart ölçümlere sahip ve sayısal değerler içeren araştırmaları incelemişlerdir. Bu incelemede 11 araştırma ele alınmıştır. Araştırmalar üç kategori altında toplanmıştır:

Birinci kategorideki araştırmalarda, çocukların genel nüfusundan seçilen örnekler yer almıştır. Bu kategorideki çalışmalar, ebeveynin mahkûmiyetinin çocuk üzerindeki sonuçlarla ilişkisi hakkında daha fazla kanıt sağlayan çalışmalardır. İkinci kategoride, eşleştirilmiş kontrol gruplarından oluşan örnekler üzerindeki çalışmalar yer almaktadır. Kontrol grubundaki çocuklar farklı nedenlerden ötürü ebeveynlerinden uzaklaşmışlardır (örneğin çiftlerin ayrılması). Bu tür çalışmalarda mahkûmiyet ve çocuk üzerindeki anti-sosyal davranışlar arasındaki ilişki nispeten daha zayıftır. Çünkü kontrol grubundaki çocuklar başka bir nedenle de olsa yine de risk grubundadırlar. Üçüncü grup çalışmaları ise klinik çalışmalardır. Bu çalışmalardan elde edilen ortak sonuç, mahkûm çocuklarının anti-sosyal davranışlar sergilemesi diğer akranlarına göre üç kat daha fazla risk taşımakta olduğu yönündedir (Murray ve Farrington, 2008). Öte yandan mahkûm ebeveyne sahip çocuklar diğer çocuklara nazaran davranışsal sorunlar çıkarmada iki kat daha fazla risk altındadırlar (Murray ve diğerleri, 2009). Dolayısıyla çocukların bu türden muhtemel davranışlarının sınıf arkadaşlarını da etkilemesi kaçınılmazdır.

Çocukların “anneleri” mahkûm edildiğinde; ebeveyni sık sık veya uzun süreli mahkûm edildiğinde ve ebeveyni ağır suçlardan dolayı hapse girdiğinde çocuklar duygusal yönden daha çok etkilenmektedirler (Murray ve Farrington, 2008). 66 çocuğun ebeveynleriyle yapılan bir araştırmaya göre bu çocukların 19’unun öğrenme güçlüğü, ikisinin sağlık sorunu, 18’inin davranışlar sorunlar, birisinin genç yaşta hamilelik, ikisinin alkol ve uyuşturucu sorunu ve yedisinin de diğer sorunlar yaşadığı belirlenmiştir (Bloom ve Steinhart, 1993: 31).

Murray ve diğerleri (2009) 1960-2008 yılları arasında mahkûm çocukları hakkındaki araştırmalar üzerinde bir meta-analiz çalışması yapmışlar ve mahkûm ebeveyne sahip çocukların anti-sosyal davranışlar sergilemesi ve suça yatkın olmasını tartışan dört suç bilimi kuramının öne çıktığından bahsetmişlerdir. Bunlardan ilki, toplumsal bağ kuramıdır (social bonding theory). Bu kurama göre ebeveyn ve çocuğun ayrılması durumu çocuğun babasına bağlılık ilişkisini zedeleyeceğinden dolayı çocuğa zarar vermektedir. Gerilim kuramı (strain theory), ebeveynin hapse girmesiyle birlikte ailenin ekonomik gelirden mahrum kalmasının çocuğun saldırgan davranışlar sergilemede artışa neden olacağını savunur. Toplumsal kontrol kuramı (social control theory) ise çocukların ebeveynlerinin bakım ve denetiminden uzak kalmalarının ardından suç işlemeye yönelmelerini konu almaktadır. Son olarak etiketleme kuramı

(labeling theory) ise ebeveynin hapse girmesinin ardından, toplumun çocuklara bakış açısının damgalanmış (stigmatized) olmasını ve resmi kayıtlardan ötürü, çocuğun suç işleme girişiminde bulunmasını ele almaktadır (Murray ve diğerleri, 2009). Bu bağlamda mahkûm çocuklarının eğitim yaşantılarına odaklanan çok az sayıda araştırma olduğu söylenebilir.

Aileler genellikle ebeveynlerden birisinin hapse girmesini komşularıyla, okulla ve sosyal hizmetlerle- kısaca toplumla- paylaşmaktan çekinirler. Çocuklara genellikle ebeveynlerinin nerede olduğuna dair bir açıklama yapılmaz veya ebeveynlerinin yokluğuna dair başka bir sebeple avutulurlar (Glover, 2009). Murray (2007), mahkûm çocuklarının da tıpkı mahkûmlar gibi toplumdan dışlanmaya maruz kaldığını belirtmiş ve yedi tür dışlanmanın ön plana çıktığından bahsetmiştir. Bu dışlanma türleri aşağıda kısaca özetlenmiştir (Murray, 2007):

2.3.1. Mahkûmiyet öncesi dışlanma

Hapse girenler veya ailesinde mahkûm birisi olanlar, modern toplumsal yapıda en dezavantajlı gruplardan birisidir. Çünkü bu aileler genellikle düşük sosyo ekonomik düzeydedirler ve ekonomik yönden ciddi sıkıntılar içerisindedirler. Dolayısıyla bu tür aileler, birey hapse girmeden önce de birden çok dezavantajlı durumla karşı karşıyadırlar.

2.3.2. Mahkûmiyet sonrası ekonomik ve sosyal sermayenin kaybedilmesi

Bireyin hapse girmesi ailenin ekonomik durumunu zora sokar. Buna bağlı olarak çocukların sosyal sermaye düzeyleri de tehdit altındadır. Dolayısıyla ebeveyn mahkûm olduktan sonra diğer ebeveyn evi geçindirmek için daha fazla çalışmakta ve duygusal baskı altına girmektedir. Öte yandan mahkûm ebeveyne ziyaretlerde kolaylık sağlaması için taşınma ve çocuğun okulunun değişmesi söz konusu olabilmektedir. Özetle ebeveynin mahkûm olması çocuk üzerinde aile ve toplum düzeyinde maddi ve sosyal sermayenin kaybına neden olmaktadır.

2.3.3. Etiketlenme

Goffman'a göre "bireyin karakterindeki kara lekeler" hapse girmiş olma gibi

kayıtlardan meydana gelir. Bu durum onun Stigma hakkındaki klasik eserinde, etiketlenmenin nesiller boyu aktarılabileceğini ve ailenin tüm üyelerini zehirleyebileceği vurgulamıştır (Goffman 1963:14, Akt. Murray, 2007). Alanyazındaki araştırmalar ebeveyninin hapse girmesinin ardından çocuklar etiketlenmeye maruz kaldıklarını göstermektedir. Bu etiketlenmeden kaçınmak için çocuğun okulunu değiştirmek veya okulunu terk durumu söz konusu olabilir.

2.3.4 Çocuğa haber verilmemesi

Bu dışlanma türü, çocuğun ebeveyninin durumuyla ilgili yeterince bilgi sahibi olmamasını (linguistic exclusion) ifade eder.

2.3.5. Politik dışlanma

Mahkûm çocukları politik olarak iki şekilde dışlanırlar: Ebeveynlerinin oy kullanma hakkını kayb ettikleri için onların da temsil edilme düzeyleri düşer. Öte yandan mahkûm sayısı fazla olan bölgelerde politik değişikliğe karşı daha katı bir tutum olması muhtemeldir.

2.3.6. Dinamik dışlanma

Mahkûmların dezavantajlı durumları olabileceği gibi mahkûm çocuklarının da uzun vadede dezavantajlı sonuçları olabilir. Bu durum gelecekteki muhtemel dışlanmaya işaret eder.

2.3.7. Yönetimsel dışlanma

Ülkelerde mahkûm çocuklarına ait sayısal bilgilerin net bir şekilde var olmaması ve bu yüzden mahkûm çocuklarının yönetsel anlamda görmezden gelinmesi anlamına gelir.

Ebeveyni mahkûm olan çocuklara karşı toplumun tavrı, onları toplumsal dışlanmaya sürüklediği anlaşılmaktadır. Mahkûm çocuklarının dışlanmaları onları diğer çocuklardan dezavantajlı bir konuma getirmektedir. Böylelikle ebeveyni mahkûm olan çocukların, eğitim sisteminde de dezavantajlı bir konumda oldukları

söylenbilir. Dolayısıyla burada öne çıkan nokta, toplumsal adalet ve toplumsal dışlanma arasındaki çelişkidir. Çünkü eğitim sistemlerinde fırsat ve olanaklar anlamında eşitlik aranırken mahkûm çocuklarının toplumsal dışlanmaya maruz kalmaları onların diğer akranlarıyla aynı fırsat ve olanaklara sahip olmadıklarının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Öte yandan bu tür dışlanmanın önüne geçmek için politika ve uygulamaların yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır.

Murray ve Farrington'a (2008) göre, çocukların alkol ve uyuşturucu kullanımı, eğitim hayatları ve iş gelecekleri konusunda standart ölçümlere sahip ve sayısal değerler içeren sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu çalışmaların temsil düzeyi sınırlıdır ve sonuçlarına temkinli yaklaşmak gerekmektedir (Murray ve Farrington, 2008). Bununla birlikte çalışmalarında ebeveynin mahkûm olmasının okulda başarısızlığa yol açtığı vurgulanmaktadır. Ayrıca uyuşturucu kullanımı ve işsizlikle de ilişkisinin olduğu; alkol kullanımıyla ise ilişkisinin olmadığı belirtilmektedir.

Ebeveynin cezaevinde olmasının çocuk üzerindeki bir diğer etkisi de, esnek olmayan ziyaret saatleri ve cezaevinin genellikle uzakta olması dolayısıyla ebeveynlerine çocuklarını okuldan almaktan başka çare bırakmamasıdır (Cunningham, 2001; Glover, 2009). Ayrıca, Sheehan ve Levine (2007) yaptıkları çalışmada mahkeme kayıtlarında mahkûm çocuklarının öğle yemekleri olmadan okula gittiklerini ve yetersiz beslenme sorununun olduğunu vurgulamışlardır.

Bu bilgiler ışığında mahkûm çocuklarının, eğitim sisteminin dezavantajlı gruplarından birisini oluşturduğu söylenebilir. Mahkûm sayılarının ve buna paralel olarak ebeveyni mahkûm olan çocukların sayılarının hızla artması, eğitimde fırsat ve olanak eşitliği açısından kaygı vericidir. Ne var ki, Türkiye'de eğitim alanında ebeveyni mahkûm olan çocuklar konusunda bugüne kadar bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Bunun yanı sıra uluslararası alanyazında da mahkûm çocuklarının okul yaşantıları konusunda az sayıda araştırma bulunmaktadır.

2.4. Eğitim sisteminin dezavantajlı gruplarından birisi: Mahkûm çocukları

Ebeveynin mahkûm olmasının ardından çocuğu birçok olumsuz durum beklemektedir. Bunlardan birisi okula devamsızlık yapması ya da okulu terk etmesidir. Okul terki, en genel anlamıyla eğitimin onaylı, resmi bir diploma

alınmadan sonlandırılması olarak tanımlanabilir (Gökşen, Cemalcılar ve Gürlesel, 2008). Öğrenci devamsızlığı ve okul terkin nedenleri konusunda birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların tanımlamaları ve boyutlandırmalarının farklılık gösterdiği söylenebilir. Ancak gerek ulusal gerekse de uluslararası alanyazında bu kategoriler içinde aileden kaynaklanan nedenler olsa da ebeveynin mahkûm olması, doğrudan bunlardan birisi olarak gösterilmediği görülmektedir (bknz: Altınkurt, 2008; Doll, Eslami ve Walters, 2013; Gökşen ve diğerleri 2008; MEB, 2013; Sabates, Akyeampong, Westbrook ve Hunt, 2010; Şimşek, 2011). Oysa mahkûm çocukları hakkında yapılan araştırmalarda öne çıkan bulgulardan birisi de, bu çocuklarda, okulda başarısızlık, devamsızlık ve okul terk oranlarının çok daha yüksek olduğudur (Hohnbaum, Bussell ve Lee, 2015). Dolayısıyla ebeveyni mahkûm olan çocuklar eğitim sisteminde dezavantajlı konuda oldukları gibi aynı zamanda görmezden gelindikleri anlaşılmaktadır.

Çocukların ebeveynleri mahkûm edildikten sonra çoğu zaman geçim sıkıntısı ve evde uygulanan şiddet dolayısıyla stresli bir hayat sürdürdükleri belirtilmektedir (Raikes, 2013). Evdeki bu yaşantının, kuvvetli ihtimalle okula ve sınıf içine de yansması kaçınılmazdır. Dolayısıyla çocukların akranlarıyla ve öğretmenleriyle ilişkilerinin değişebileceği ve özellikle uzun vadede bu durumun çocuklar açısından olumsuz sonuçlar doğurabileceği anlaşılmaktadır. Ebeveyni mahkûm olan bir çocuğun zihinsel sorunlar yaşaması, toplumdaki dışlanması ve içine kapanması dolayısıyla okul ortamında da çeşitli sorunlarla karşılaşması muhtemeldir. Bu durumun somut yansımaları öncelikle yerleşik kurallara uymama ve disiplin sorunları yaşanması şeklinde kendini gösterebilir. Ancak mahkûm çocukları hakkında eğitim alanında yapılan ve bu süreçlere odaklanan bir çalışmaya ulaşılamadığından bu türden olası durumların, çocukların kendileri ve diğer çocuklar bakımından yarattığı sorunlar bilinmemektedir. Bununla birlikte okul yönetimlerinin ve öğretmenlerin konu ile ilgili farkındalıklarının yeteri düzeyde olmadığı düşünülmektedir. Dolayısıyla bu sorunlara karşı okul yönetimlerinin ve öğretmenlerin sorumluluklarının da neler olduğunun bilinmediği anlaşılmaktadır. Bu anlamda ebeveyni mahkûm olan bir çocuğun okul ve sınıf içinde hangi süreçleri yaşadığını anlamak önem taşımaktadır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, katılımcılar, verilerin toplanması, verilerin analizi, geçerlilik-güvenilirlik ve etik konuları ele alınmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmanın amacı, mahkûm çocuklarının okul hayatlarındaki deneyimlerini incelemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım benimsenmiştir. Çünkü araştırmanın problem durumu, bir keşif yolculuğunu içermektedir ve mahkûm çocuklarının deneyimlerini birinci ağızdan dinleyerek onların deneyimleri üzerinden ortaya çıkan anlamları araştırmaktadır. Mahkûm çocukları hakkındaki birçok araştırmanın öznelerini mahkûm ebeveynlerin oluşturduğu, bu araştırmaların nicel ve nitel araştırma yöntemleriyle gerçekleştiği, ancak nitel araştırmaların çok sınırlı sayıda olduğu söylenebilir (Posley, 2011). Oysa ebeveynin mahkum olması neredeyse hiç bir toplumda hoş karşılanmayan, gizlenen, ayıplanan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çocukların öznel yaşamlarının irdelenmesi ancak görüşme gibi tekniklerle ortaya çıkarılabilir.

Creswell'e (2009) göre bir kavram veya fenomen hakkında sınırlı sayıda çalışma olmasından dolayı bu kavram veya fenomenin derinlemesine anlaşılması için ve araştırmaya ilişkin öne çıkan değişkenlerin bilinmediği durumlarda nitel çalışma gerçekleştirilebilir. Dolayısıyla bu araştırmada, mahkûm çocuklarının okul yaşantılarını derinlemesine incelenmesi için bu yaklaşım uygun görülmüştür.

Fenomenoloji, kendisi bir yöntem olduğu gibi nitel araştırma yaklaşımları kapsamında bir desendir. 18. yüzyılda ortaya çıkan bu kavram “deneysel bilginin temelini oluşturan görünümünün, özellikle de duyuşal görünümünün, kuramı” anlamına gelmektedir (Simith vd., 2009 akt: Posley, 2011). Fenomenolojik bir araştırmanın temel ilkesi araştırma öznelerinin deneyimlerini birinci ağızdan dinlemek oluşturur (Moustakas, 1994). Bu anlamda fenomenolojik bir araştırmada

amaç, bir deneyimin, o deneyimi yaşayan insanlar için ne anlama geldiğini belirlemek ve bu sayede bireysel tanımlamalardan genel veya evrensel *anlamlara* ulaşmaktır (Moustakas, 1994). Bu anlamda fenomenolojik yaklaşım, tecrübenin yapısını keşfetmek adına bilincin yansımalarının betimlenmesi olarak değerlendirilebilir (Posley, 2011). Fenomenolojik yöntemle dair getirilen temel eleştirilerden birisi bu yöntemin bireylerin deneyimlerine odaklandığı için öznel olduğu yönündedir. Dukes (1984) bu noktada bireysel deneyimler-kişisel ve bireyin isteğine bağlı zihinsel süreçler- ve bireyin tecrübesi arasında bir ayrım yaparak bu durumu örneklerle açıklamıştır. Ona göre tecrübe, kişisel olmadığı gibi bireye ait olan deneyimlerin, o deneyimi yaşayan zamana ve kültüre bağlı olmaksızın herkesin ulaşabileceği şekilde sunulmasıdır. Bu durumu daha net kılabilmek ve yapısal sabitleri gösterebilmek adına Dukes (1984) şöyle bir örnek vermiştir:

“Kaybetme- sevilenin ölümü- kendi içinde kalıtsal bir devamlılığı olan, evrensel ve kaçınılmaz bir insan deneyimidir. Bu deneyimin yapısı, aslında bir sevdiğini kaybeden her birey için benzerdir. Elbette kaybetme olayı durumdan duruma farklılık gösterir; örneğin Romeo, Juliet’ini kaybettiği için; Hamlet babasını; Kuzey Dokato’lu bir kadın savaşta kocasını, Boston’da bir adam kalıtsal bir hastalıktan ötürü oğlunu kaybettiği için acı çeker, ben ise köpeğimi kaybettiğim için...”

Burada belirli bir köpeği sadece onun sevdiği doğrudur. Ancak ister bu bir köpek yavrusu olsun, ister bir papağan, isterse de bir evlat, kaybedilenin ardından duyulan kahr benzerdir. Bu türden bir deneyim her durumda, olay farkı gözetmeksizin keşfedilebilir bir yapıya sahiptir. Örneğin ilk olarak kaybedilenin kaybedildiğine inanmama-reddetme. Ardından nafile çabalar içerisinde *“keşke şunu yapsaydım...”*ların söylenmesi. Bunu takiben ortaya çıkan kendini suçlama. Sonrasında yediği yemekten tad almama, zamanın aksaması, geleceğin boş bir duvar arkasında dibi olmayan bir kuyu gibi görünmesi. Sonrasında unutulunanların, en ufak anıların bile hatırlanma süreci başlar. Bu örnekte görüldüğü gibi bireysel deneyimlerin bir takım yapısal kodları olduğu görülür. Dolayısıyla fenomenolojik bir çalışma yürüten araştırmacı, bir fenomene (olgu) dair tepkileri, algıları inceler ve katılımcıların dünyasından bir bakış açısı kazanmaya çalışarak onların tepkilerini ve algılarını tanımlamayı amaçlar (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2012). Bu ilke ve esaslardan yararlanılarak ebeveyni mahkûm olan çocukların okul yaşantılarından hangi anlamların ortaya çıktığı araştırılmıştır. Ebeveyni mahkûm olan katılımcıların

okul yaşantılarından ortaya çıkan anlamlar araştırılmış ve nihayetinde ortaya çıkan anlamlar yapısal bütünlük içerisinde sunulmaya çalışılmıştır.

3.2. Katılımcılar

Bu araştırmanın katılımcılarını yaşları 11 ile 17 arasında değişen ve babası şu anda mahkûm olan 12 çocuk oluşturmaktadır. Araştırmanın katılımcılarını belirlemek için amaçlı örnekleme tekniklerinden ölçüt örnekleme tekniği kullanılmıştır. Buna göre araştırmaya dâhil edilecek çocukların belirlenmesinde ebeveyni mahkûm olma ölçüt olarak belirlenmiştir. Katılımcılar seçilirken anne ya da babanın mahkum olması, cinsiyet, etnik köken ve sosyo ekonomik durum gibi ayrımlar yapılmamıştır. Ancak araştırmaya katılmaya gönüllü katılımcıların tümünün babası mahkûmdur.

Araştırmanın gerçekleştirilmesi için Antalya şehri uygun görülmüştür. Çünkü Antalya’da yaklaşık 1000 kişi kapasiteli bir E Tipi Kapalı Cezaevi vardır. Kapasitenin fazla olması, orada bulunan mahkûm ve tutukluların çocuklarına ulaşmada araştırmacıya kolaylık sağlamıştır. Bu cezaevinde her ayın ilk haftasında dört gün boyunca açık görüş yapılmaktadır. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 83, Tüzük’ün 126, Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmeliğin 17’nci maddesine göre, açık görüşler bir saatten fazla olmamak kaydıyla yapılan program dâhilinde 09.00-17.00 saatleri arasında yapılmaktadır. Ziyaret süresi, görüşmenin fiilen başladığı andan itibaren işlemektedir.

Mahkûm çocuklarının araştırmaya dâhil edilebilmesi için gerekli olan ölçütler şunlardır:

- a) katılımcının 11-18 yaşları arasında olması,
- b) ebeveynin şu anda mahkûm olması,
- c) yanlarında onların bakımını üstlenen vasilerinin bulunması ve vasinin aydınlatılmış rıza formunu imzalaması,
- d) katılımcıların gönüllü olarak görüşme yapmayı kabul etmesi olarak belirlenmiştir.

Aşağıdaki tabloda görüşme öznelerine ilişkin demografik bilgiler, devamında ise katılımcıların hikâyeleri yer almaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Öğrenim durumu	Meslek	Kiminle birlikte yaşıyor
G1	Kadın	17	8. sınıftan terk	Garson	Annesi
G2	Erkek	17	9. sınıftan terk	Galerici	Annesi
G3	Erkek	17	9. sınıftan terk	Garson	Babaanne
G4	Erkek	12	6. sınıfa gidiyor	Öğrenci	Dede-babaanne
G5	Erkek	14	8. sınıfa gidiyor	Öğrenci	Annesi
G6	Erkek	17	9. sınıftan terk	Çalışmıyor	Annesi
G7	Kadın	16	10. sınıfa gidiyor	Öğrenci	Annesi
G8	Erkek	11	5. sınıfa gidiyor	Öğrenci	Annesi
G9	Erkek	12	6. sınıfa gidiyor	Öğrenci	Annesi
G10	Erkek	12	6. sınıfa gidiyor	Öğrenci	Babaanne
G11	Erkek	12	6. sınıfa gidiyor	Öğrenci	Yurtta kalıyor
G12	Erkek	16	8. sınıftan terk	Çalışmıyor	Annesi

3.2.1. Katılımcı Profilleri

G1 17 yaşındadır. Babası mahkûm olunca okulu bırakmak zorunda kalmış, şimdi çalışıyor. Ekonomik güçlükler çeken ailesine destek oluyor. Babasını ziyaret etmeleri bile onlar için oldukça masraflı. “6 kişi görüşe geliyoruz, 5’er liradan 30 ediyor bizim bir ziyaretimiz” diyor. Annesi de daha önceden kısa bir süre mahkûm olmuş. G1 mahkûm ebeveyne sahip olmayı “ben kendim için yaşamayı bıraktım” sözleri ile özetliyor.

G2 17yaşındadır. Okula gitmiyor, okul ortamı iyi olmadığı için bıraktığını söylüyor. 17 yaşında ve galericilik yapıyor. Babası mahkûm olduğu için resmi işlerini annesi hallediyor. Annesi okuma yazma bilmiyor. G2 babasının cezaevine girmesinin ardından hayatındaki değişikliği “tüm yük üstüme bindi” diyerek açıklıyor.

G3 on yedi yaşındadır. Liseye açık öğretimden devam ediyor. Anne babası boşandıktan sonra okulu bırakmak zorunda kalmış. Babası mahkûm olduktan sonra da garsonluk yapmaya başlamış. Babaannesiyile birlikte yaşıyor. En büyük hayali üst katında evi olan küçük bir markete sahip olmak.

G4 on iki yaşında ve altıncı sınıfa gidiyor. Babası cezaevinde. Dedesi ve babaannesiyile birlikte yaşıyor. Derslerinde başarılı, teşekkür almış. Babasının mahkûm olmasına dair “arkadaşlarımın babasıyla yaptıkları şeyleri, ben

yapamıyorum” diyerek açıklıyor.

G5 on dört yaşındadır. Sekizinci sınıfa gidiyor iki kardeşi var ve babası mahkûm olduğu için annesiyle birlikte yaşıyor. Annesi daha önceleri kısmi zamanlı çalışırken babasının ceza almasından sonra tam zamanlı çalışmaya başlamış. Fazla arkadaşı yok. En büyük tutkusu güvercinleriyle vakit geçirmek.

G6 on yedi yaşındadır. Liseye başladıktan birkaç ay sonra okulu bırakmış. Lisedeki ortamının iyi olmadığını, lisenin sıkıcı olduğunu düşündüğü için bıraktığını söylüyor. Liseye açık öğretimden devam etmek istiyor. Annesiyle birlikte yaşıyor. 2 samimi arkadaşı var.

G7 on altı yaşında ve Anadolu Lisesine gidiyor. Küçük kardeşi var ve annesiyle beraber yaşıyorlar. Babası cezaevine girdikten sonra annesi çalışmaya başlamış. Derslerinde başarılı.

G8 on bir yaşındadır. Denizli’de beşinci sınıfa gidiyor. Spor yapmaktan, genellikle futbol ve basketbol oynamaktan hoşlanıyor. Notlarının hepsi 5, takdir alıyor. Annesiyle birlikte yaşıyor.

G9 on iki yaşındadır ve altıncı sınıf öğrencisi. Okulu kötü bulsa da seviyor. Annesiyle birlikte yaşıyor. Babası cezaevine girdikten sonra annesi temizlikçi olarak çalışmaya başlamış. En samimi arkadaşının babası da cezaevinde.

G10 on iki yaşındadır. Altıncı sınıfa gidiyor. Dersleri fena değil, teşekkür alıyor. Babası, o dünyaya gelmeden önce cezaevine girmiş. Annesiyle babası boşanmış. Babaannesiyle birlikte yaşıyor, dedesi vefat etmiş.

G11 on iki yaşındadır. Batmanlı ve altıncı sınıfa gidiyor. Abisi ve babası cezaevinde. Yurtta kalıyor. Ailesinden iki kişi hayatından çıkınca çok kötü etkilendiğini belirtiyor.

G12 on altı yaşındadır. Babası cezaevine girdikten sonra okulu bırakmış. Sigara kullanıyor. Hayatın onun için çok zor bir hal aldığını belirtiyor. Okuldan ve arkadaşlarından soğumuş.

3.3. Görüşme

Antalya E Tipi Kapalı Cezaevi önünde açık görüş için sırada bekleyen potansiyel

görüşme öznelere araştırmanın amacı, önemi ve nasıl gerçekleştirileceği kısaca anlatılmıştır. Böyle bir araştırma için araştırmacı ile görüşme yapmak isteyip istemediği sorulmuştur. Görüşme yapmak isteyen katılımcıların ebeveyninin onayı için onunla birlikte olan ebeveyne araştırmanın amacı, önemi ve nasıl gerçekleştirileceği anlatılmıştır. Görüşmeler toplam dört günde tamamlanmıştır. Görüşme öncesinde ve sonrasında veli ve çocukla araştırma içeriğine dair yapılan konuşma kayıt edilmemiştir. Bu konuşmalar sırasında notlar tutulmuştur. Öne çıkan verilere saha notları bölümünde yer verilmiştir. Saha notları Ek5'te yer almaktadır. Her bir görüşmenin kayıt süresi farklı olmakla birlikte görüşmeler en az 3 en fazla 8 dakika sürmüştür. Kısa süren görüşmelerin temel sebebinin çocuğun daha öncesinde diğer kişilere bu durumdan bahsetmekten çekinmesi olduğu düşünülmektedir. Görüşmede sırasıyla aşağıdaki adımlar takip edilmiştir:

1. Araştırmacı kendisini tanıtmış ve nerede çalıştığını söylemiştir. Araştırmacı, çocuğa görüşmenin amacını açıklamıştır. Araştırmacı, çocuğa görüşmede onun eğitim hayatıyla ilgili sorular soracağını belirtmiştir.
2. Araştırmacı, çocuğa ve ebeveyne bu görüşmeyi yapmayı kabul edip etmediğini sormuş ve ebeveynin rızasını almıştır. Ardından aydınlatılmış rıza formunu açıklamış ve ebeveynin imzalamasını rica etmiştir.
3. Araştırmacı, bu görüşmenin ses kaydına alınacağını ve bunun onun için bir sakıncası olup olmadığını sormuştur.
4. Araştırmacı, bu ses kaydının yazıya döküleceğini ve bu verilerin sadece kendisi tarafından bilineceğini belirtmiştir. Görüşme kayıtları analiz edilmiştir ve bu araştırmanın raporunu oluşturmada önemli bir yer tutmaktadır. Çocukların görüşleri, araştırma yönteminin ilkeleri gereği ön plana çıkmaktadır.
5. Görüşülen çocukların isimleri, kim oldukları, adresleri ve onları deşifre edecek her şey araştırmacı tarafından gizli tutulacağı belirtilmiştir.
6. Araştırmacı, çocuğa cevaplamak istemediği soruyu geçme hakkı olduğunu ve istediği vakit görüşmeyi sonlandırabileceğini belirtmiştir.
7. Araştırmacı, çocuğa görüşme hakkında aklına takılan ve cevaplanmasını istediği başka bir şey olup olmadığını sormuştur.

3.4. Verilerin Toplanması

Bu çalışmada, ebeveyni mahkûm olan çocukların okul yaşantılarının araştırılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Ebeveyni mahkûm olan çocukların;

- 1) Sosyal etkileşimleri nasıldır ve bunun yansımaları nelerdir?
- 2) Öğrencilik deneyimleri nasıldır ve bunun yansımaları nelerdir?
- 3) Öğretmenleriyle etkileşimleri nasıldır ve bunun yansımaları nelerdir?
- 4) Okul yönetimi ile olan ilişkileri nasıldır ve bunun yansımaları nelerdir?

Araştırmada öncelikle alanyazın taraması yapılarak araştırmanın kuramsal boyutu oluşturulmuştur. Bu aşamada ulusal alanyazının oldukça sınırlı olmasından dolayı uluslararası kaynaklardan yararlanılmıştır. Katılımcılardan veriler yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle toplanmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme soruları Ek3'te yer almaktadır. Görüşmelerde ses kaydı alınmış ve görüşme esnasında araştırmacı tarafından araştırma öznesinin hal ve hareketlerine ve bununla birlikte ortama ilişkin notlar alınmıştır. Soruların içeriği hazırlanırken öncelikle alanyazın bilgilerinden yararlanılmıştır. Öte yandan görüşme formunun hazırlanmasında nitel araştırma ilkelerine sadık kalınmıştır. Bu çerçevede soruların yönlendirici, yargılayıcı, karmaşık olmamasına özen gösterilmiştir.

Mahkûm çocukları hakkındaki araştırmaları kategorik olarak özetlemek gerekirse bunlar a) sağlık ve gelişimlerini, b) aile ilişkilerini, c) eğitim hayatlarını ve d) sosyal yaşantılarını inceleyen araştırmalar olduğu söylenebilir. Bu araştırmada ebeveynin mahkûm olması, çocuğun eğitim yaşantılarını nasıl etkilediği sorusu üzerinde durulduğundan araştırma sorularına paralel olarak görüşme soruları geliştirilmiştir. Diğer bir ifadeyle çocuğun eğitim yaşantısında önemli yer tutan öğretmenleri, okul yönetimi ve arkadaş çevresi ile olan ilişkilerine odaklanılmıştır. Ebeveyni mahkûm olan çocuklar hakkında daha önceden yapılmış nitel araştırmalardan elde edilen sorulardan da yararlanılmıştır. Soruların seçimi ve uygun şeklinin verilmesi aşamalarında eğitim yönetimi alanından iki; sosyoloji alanından ise bir uzman rehberlik etmişlerdir. Sorular geliştirilirken görüşme yapmak için ısınma sorusuna yer verilmiş; aynı zamanda demografik bilgiler sağlayan sorulara öncelik verilmiştir. Görüşme sonunda ise *“başka eklemek istediğiniz bir şey var mı”* diye sorulmuş ve

ardından teşekkür edilerek görüşme sona erdirilmiştir. Araştırmacı, görüşmeyi yönlendirirken sonuçları nicel verilere dönüştürmekten uzak durmuştur.

Görüşmeler yapılmadan önce araştırmacı tarafından çocuğun vasisine imzalatılmak üzere araştırmanın amacını ve görüşülen kişinin haklarını bildirmek üzere yazılı bir görüşme onay formu oluşturulmuştur. Ayrıca görüşmenin amacı, görüşmede ses kaydı yapılacağı ve bu verilerin hangi amaçla kullanılacağı çocuğa ve vasiye açıklanmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmanın amaçları doğrultusunda, ebeveyni mahkûm olan çocuklarla yarı yapılandırılmış sorular sorularak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ardından görüşmelerdeki ses kayıtları deşifre edilmiştir. Her bir görüşme olduğu gibi ve eksiksiz bir şekilde bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Ses kayıtları deşifre edilirken, katılımcıların gerçek isimleri kullanılmamış, her bir katılımcı için takma isim (G1, G2 gibi) kullanılmıştır. Verilerin analizinde kolaylık sağlaması için nitel araştırmalarda verilerin derlenmesine yardımcı olan NVivo 8 yazılımı kullanılmıştır. Paylaşılan ve tanımlanan bilgileri anlamlı hale getirmek için kodlar oluşturulmuştur. Demografik bilgileri kodlamak için kodlama türlerinden öznitelik kodlama; elde edilen verilerin temalar doğrultusunda sıkıştırılması, düzenlenmesi, yorumlanması ve aktarılması için ise yapısal ve betimsel kodlamalar kullanılmıştır. Öte yandan zaman zaman “birebir kodlama” olarak da adlandırılan “in vivo kodlara” yer verilmiştir. Kodlar oluşturulurken önceden belirlenmiş kodlar olmadan işe başlanmış ve verilerinden kodlar oluşturulmuştur. İlk veri çözümlemesinin ardından kodlama şeması oluşturulmuştur. Ardından bu kodlar tematik şekilde analiz edilmiştir. Temalar tümevarım yöntemiyle geliştirilmiştir. Bu süreçte öncelikle alanyazın okumalarından elde edilen bilgilerden yararlanılmıştır. Temalar oluşturulurken notlar alınmış ve bu notlar sayesinde araştırmanın, bulguları aktarma düzeyinden, bulguların kavramsal olarak ifade edilme düzeyine geçilmesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla somuttan soyuta, özelden genele yaklaşımı esas alınmıştır.

3.5. Geçerlilik ve Güvenilirlik

Nitel araştırmalar nicel araştırmalardan doğası gereği farklı olduğu için farklı bir süreçte gerçekleşmektedir. Nitel araştırmalarda güvenilirliği sağlamanın önemli, bir o kadar da zor olduğu söylenebilir. Bu araştırmanın geçerlilik ve güvenilirlik aşamalarında nitel araştırmalarda alanyazında yaygın olarak kabul görmüş olan Lincoln ve Guba'nın (1985) ölçütlerinden faydalanılmıştır. Buna göre *araştırmanın inandırıcılığı (credibility)* bulguların doğruluğuna olan güveni; *aktarılabirlik (transferability)* bulguların başka bağlamlarda da ortaya çıkabileceğini; *tutarlılık (dependability)* bulguların tutarlılığını ve *onaylanabilirlik (confirmability)* sonuçlar ve yorumlarla verilerin ne derece uyumlu olduğunu ifade etmektedir. Lincoln ve Guba (1985) geliştirdikleri yöntemsel ölçütleri nitel bir araştırma gerçekleştirilirken uygulayabilmek için birtakım teknikler önermişlerdir. Bu bölümde mevcut araştırmada önerilen tekniklerin hangilerine yer verildiği ve ne şekilde uygulandığı tartışılmaktadır.

3.5.1. Araştırmanın İnandırıcılığı

Nitel bir araştırmanın inandırıcılığının, nicel bir araştırmadaki iç geçerliliğe karşılık geldiği söylenebilir (Shenton, 2004). Bu araştırma inandırıcılık açısından şu tekniklerle gerçekleştirilmiştir:

- a) Alanda uzun süre kalmak: Ebeveyni mahkûm olan çocukların sosyal bağlamını öğrenmek ve anlamak için araştırmacı, mahkûm ve mahkûm çocuklarının muhatap olduğu kurumlar ile iletişime geçmiştir. Bu esnada savcı ve başsavcı, denetimli serbestlik müdürlüğü ve cezaevi gardiyanları ile iletişime geçilmiş ve görüşülmüştür. Daha önceden mahkûm olmuş ebeveynlerle ve ebeveyn yakınlarıyla temaslar kurulmuştur. Bu sayede mahkûm çocuklarının gündelik hayatlarını anlayabilmek için onların kültürüne aşına olunmaya çalışılmıştır. Öte yandan mahkûm çocuklarıyla görüşme yapabilmek için onlara karşı nasıl davranılması gerektiği konusunda araştırmacı güven geliştirmeye çalışmıştır.
- b) Tutarlı gözlemlerde bulunmak: Araştırmacı bu aşamada mahkûm çocuklarının gündelik hayatlarını anlamaya yönelik tutarlı gözlemler yapmaya özen göstermiştir. Araştırmacı bağlama, kişilere ve sorunlara ilişkin

derinlemesine bilgi toplamıştır. Bu bilgiler saha notlarında ve görüşmeci profillerinde detaylı olarak verilmiştir. Araştırma günlüğü tutulmuştur. Araştırma günlüğü ekler kısmında yer almaktadır.

- c) Dönütler: Araştırmacı ebeveyni mahkûm olan çocukların okul yaşantıları hakkındaki araştırmasını eğitim yönetimi ve sosyoloji alanından akademisyenlerle paylaşmış ve onların fikirleri ile araştırma sürecine yön vermiştir.

3.5.2 Aktarılabirlik

Bu araştırmada, araştırma sürecine ilişkin detaylı bilgilere yer verilmiştir. Bununla birlikte araştırmada kullanılan yöntem ve yöntemin ilkeleri anlatılmıştır. Görüşme evresi tanımlanmış ve katılımcılar hakkında detaylı betimlemelere yer verilmiştir. Bu betimlemelerin ardından araştırma bulguları ve tartışma sunulmuştur.

3.5.3. Tutarlılık ve Onaylanabilirlik

Bu araştırmanın verilerinin araştırmanın bulguları ve sonuçları ile tutarlılığı araştırmacı tarafından kontrol edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarının ne kadarının verilere, öznelere, araştırmacıya ya da kuramlara dayandığı değerlendirilmiştir. Araştırma bulgularını yorumlanırken alanyazındaki bilgilerden faydalanılmış ve mevcut araştırmalarla karşılaştırmalar yapılmıştır. Verilerden elde edilen bulgular tartışılırken sosyoloji ve suç bilim kuramlarından yararlanılmıştır.

3.6. Etik

Bu araştırmayı, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu bilimsel araştırma etiği açısından değerlendirmiş ve araştırmanın uygulanabilirliği konusunda bir sakınca olmadığını belirtmiştir. Sonuca dair rapor Ek.2’de sunulmuştur. Araştırmacı tarafından ebeveyni mahkûm olan çocuklara ulaşmak ve onlarla görüşme yapmak için Muğla Cumhuriyet Savcılığı’na, Muğla Denetimli Serbestlik Müdürlüğü’ne ve Başbakanlık İletişim Merkezi’ne (BİMER) başvuruda bulunulmuştur. Bu süreçteki yazışmalar Ek.4’ te sunulmaktadır. Nihai sonuca göre

“ebeveyni mahkûm olan çocuklar, bu kurumların çatısı altında yer almadığından bu çocuklarla görüşme yapmak için bu kurumlardan izin alınmasına ihtiyaç yoktur, vasilerinin izni yeterlidir” denilmiştir. Bu çerçevede, görüşülen çocukların vasilerinden izin alınmış ve aydınlatılmış onay formu imzalatılmıştır. Görüşme kayıtları ve kayıtların yazıya dökülmüş halleri büyük bir titizlikle gizli tutulmuştur.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırma sorularına paralel olarak çalışmanın bulgularına ve yorumlara yer verilmiştir. Verilerin sunulduğu bütünlüğü korumak amacıyla araştırma sorularının yanıtları sıralı bir şekilde sunulmuştur. Bununla birlikte her bir araştırma sorusu diğerlerinden bağımsız değildir. Bu çalışmada, ebeveyni mahkûm olan çocukların okul yaşantılarının araştırılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Ebeveynin mahkûm olmasının, çocukların;

- 1) Sosyal etkileşimleri nasıldır ve bunun yansımaları nelerdir?
- 2) Öğrencilik deneyimleri nasıldır ve bunun yansımaları nelerdir?
- 3) Öğretmenleriyle etkileşimleri nasıldır ve bunun yansımaları nelerdir?
- 4) Okul yönetimi ile olan ilişkileri nasıldır ve bunun yansımaları nelerdir?

4.1. Mahkûm Çocuklarının Sosyal Etkileşimleri

Bu araştırmanın alt boyutlarından ilki ebeveyni mahkûm olan çocukların sosyal yaşantılarını, mahkûmiyet sonrası arkadaş ve aile ilişkilerindeki durumları incelemektir. Bu bağlamda mahkûmiyetin, çocukların sosyal ilişkilerinde çeşitli izler bıraktığı söylenebilir. Buna istinaden babanın mahkûm olma durumunu arkadaşlarıyla ve diğer insanlarla paylaşıp paylaşmamalarını öncelikle belirtmek gerekir. Çünkü bu durumu çevresindekilere söyleyen çocukların özellikle arkadaşlık ilişkilerinde mahkûm çocuğu olması itibariyle birtakım ön yargılara ve davranış değişikliklerine maruz kaldığı ortaya çıkmaktadır. Görüşme yapılan çocuklardan altısı babalarının mahkûm olduğunu arkadaşlarına söylediğini, diğerleri ise söylemediğini belirtmiştir. Örneğin babasının durumunu arkadaşlarıyla paylaşmaktan çekinen bir çocuğun verdiği cevap şu şekildedir:

G1: “Öyle oluyor, seni başka türlü görüyorlar yani, başka gözle bakıyorlar sana yani... işte ailen niye cezaevinde falan, kötü gözle bakıyorlar. Senin baban başka bir şeyden girdi sanıyorlar.”

Öte yandan katılımcılar toplum gözünde farklı algılanma endişesinden dolayı ebeveynlerinin mahkûm olduklarını gizlemektedirler. Buna dair bir örnek, neden kimseye söylemediği sorulduğunda sekizinci görüşmecinin “İşte, dalga geçerler diye” şeklindeki cevabı durumu özetler niteliktedir. Ayrıca bu durumu neden söylemedikleri konusunda katılımcılardan bazıları şunları söylemişlerdir:

G3: “İşte en yakın arkadaşşıma söyledim, en büyük sırrımı paylaştım işte babam cezaevine girdi diye, bir iki hafta falan baya bi konuşmadık eskiden her zaman arıyordu akşam gel buluşalım şöylede böyle de, o da herhalde ailesine söyledi, ailesi de benden uzak dursun falan dedi babası bak cezaevinde diye, şimdi pek konuşmuyoruz onunla. Ondan sonra da zaten hiç kimseye söylemedim. Çünkü insanların gözünde kötü bir etki bırakıyorsun. Acaba ne yaptı da babası cezaevine girdi. Adam mı öldürdü, uyuşturucu mu sattı, insanın aklına kötü kötü şeyler geliyor. O yüzden söylemedim yani. Bir kişiye söyledim onunla da zaten arkadaşlığımız koptu söyledikten sonra. Hiç kimseyle paylaşmadım.”

G1: “Cezaevinde deyince çekiniyorlar, diyemez ki yani cezaevinde diye... Tabi canım illaki yani, aynen çok farklı oluyor... Tabi bazen dediğim kişi oluyor ama bazen de söylemiyorum yani çekiniyorum illaki.”

G11: “Mesela çocuğa söyledim, senin baban kötü falan derken uzaklaşmaya başladı.”

Loureiro’ya (2010) göre ebeveyni mahkûm olan çocuklar yaşantıları ve özellikle karşılaştıkları sorunları kimseye anlatmamayı tercih etmektedirler. Bu duruma alternatif olarak çevresindekilere babasının durumunu söylemekten çekinen beş çocuktan ikisi yalan söylemeyi tercih etmektedirler.

G3: “Gerçi arkadaşlarıma pek söylemedim babamın hapse girdiğini. Hiç kimseye söylemedim, sadece ailem biliyor. Arkadaşlarıma da zaten babam yurtdışında diyorum ya da yeni tanıştığım kişilere mesela iş yerinde yeni tanıştığım arkadaşlarım oluyor, baban ne iş yapıyor falan diyorlar. Yurtdışında diyorum, çalışıyor kendisi diyorum cezaevinde demiyorum

kendilerine... İnsanların bakış açıları çok farklı oluyor ne biliyim, oo acaba neden girdi...”

G10: “...ya sormuşlardı, ben annemle babam ayrı demiştim...ayrı diyorum işte, baban nerde? çalışıyor.”

Babasının suçsuz olduğu halde cezaevinde olduğuna inanan bir katılımcı da babasının cezaevinde olduğunu paylaşmadığını ifade etmiştir.

G7: “Ya çünkü babamın suçu yok yani hiçbir şekilde. Dayısı kız kaçırdığı için, araba kullandı öyle. Söyleme gereğinde bulunmadım yani kimseye... ne biliyim ya kimsenin bilmesine gerek yok, bilen yok zaten... Kimseyle paylaşmadım yani.”

Bununla birlikte arkadaşlarına söyleyen ve herhangi bir tepki ile karşılaşmadığını belirten çocuklar da olmuştur.

G6: “Pek fazla arkadaşım yok zaten, bir iki arkadaşım biliyor sadece o kadar... başka arkadaşım yok zaten... nerden kaldıysa arkadaşlığımız öyle devam etti.”

Yurttaki arkadaşlarına söylerken, okul arkadaşlarına söylemekten çekinen yorumlar da vardır.

G11: “En iyi arkadaşlarımla paylaşıyorum, o da yurttaki arkadaşlarımla. Onlarla paylaşıyorum. Okul arkadaşlarımla hiç paylaşmıyorum... Onların tepkisi, inşallah çıkar ondan sonra bir duaları oluyor...Paylaştım ben ona yani söyledim niye okula gelmediğimi, olay olduğunda gitmedim bir on beş gün falan, niye gelmedin dediler ben böyle böyle anlatınca hemen bana dediler senin katil baban senin bilmem ne.”

G12: “ Mahalledeki arkadaşlara yaklaşmak istemiyorum. Çünkü onlarında uyuşturucu içki falan var. Yani yaklaşırsam üzüm üzüme baka baka kararır diye bir laf vardır.”

Çocukların hayatlarında ciddi değişmelerin gözlendiği söylenebilir. İkinci görüşmecinin “Tüm yük üstümüze kaldı abi nolcak” ifadesi bu anlamda dikkat çekicidir. Bu konuyla ilgili olarak katılımcılar şu yorumlarda bulunmuşlardır:

G3: “Aslında zaten babamı çok seviyordum ben. Hala daha gene çok seviyorum. Bir de o arada amcam vefat etti babam cezaevindeyken. Çok

etkilendim yani ne diyim, psikolojikmen olsun. Bir müddet biraz alkol kullandım bir hafta iki hafta kadar evden dışarı çıkmadım. Her gün ağladım neredeyse. Amcamı çok seviyordum çünkü. Babamı da çok seviyordum. Babamın içeri girmesine üzüldüm. Yani anlatamam o duyguyu size yani, çok kötü bir duygu, Allah kimsenin başına vermesin böyle bir duyguyu.”

G2: “Mesela içeri girdikten sonra tüm yük, evin sorumlulukları sana kalıyor abi. Kendin yüklenmek zorunda kalıyorsun. Aile sorunuyla uğraşıyorsun. Tüm ihtiyaçları sen karşılıyorsun. Değişik oluyor, babam varken mesela o kadar yük olmuyordu. İstedğim zaman babamın yanına gidip çalışıyordum, istediğim zaman geziyordum. Ama şimdi öyle bir şansım yok. Mesela en basitinden araba işlerine karışmazdım mesela babam alırdı bunu yapardı. Mesela ben şimdi buradan biniyorum şehir dışına gidiyorum, şehir dışına gidip araba alıyorum araba getiriyorum. En kötüsü bu.”

Arkadaş ilişkileri konusunda G9 en iyi arkadaşının da babasının mahkûm olduğunu belirtmiştir. Mahkûm çocuklarının, benzer sosyo kültürel çevreden çocuklarla arkadaşlık etmesi dikkat çekicidir. Bir başka yorumda ise çocuk babasının cezaevine girmesine sevinmiştir. Ceza ve tevkif evlerinin işlevleri düşünüldüğünde çocuğun farkındalık düzeyinin ileri seviyede olduğu yorumu yapılabilir. Mahkûm çocuğunun babasının ceza almasına neden sevindiğini aşağıdaki diyalogda daha net görebiliriz:

G4: “Bir kere açıktan kaçtığını duydum sonra tekrardan buraya girdiğini duydum. Bi sabah gitti, akşam da yakalandı. O zaman işte, sonra hiç üzülmedik, girdiğine dua ettik... Çünkü o maddeden, onu bırakması için, içerde onu kullanamıyor. Önce açıktaydı, iki gün yatıp çıkacaktı. Sonra kaçtı duramadı, ondan girdi on ay.”

4.1.1 “Benim hayatımdan gülüp oynamak gitti.”

Görüşme yapılan katılımcıların aile ilişkilerindeki değişimler, onların psikolojik olarak da etkilenmelerine sebep olduğu anlaşılmaktadır. Ebeveynin mahkûm olması çocuğun hayatında bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. Babasının aileden ayrılışı çocukları nasıl etkilediğine dair şu yorumlar örnek gösterilebilir:

G5: “İşte babam olmayınca biraz tuhaf oluyor... Nasıl desem... O olmayınca işte huzur olmuyor.”

G6: “Ya aslında pek bir şey değişmedi, sadece işte daha fazla içime kapandım o kadar... Dediğim gibi insan şimdi 16 senedir yanımızda babamız olarak yani, ister istemez insanın içinde bir boşluk oluşuyor. Onunda işte insana verdiği bazı ruhen sıkıntılar var işte, onları çözmeye çalışıyor insan. Bir şekilde bir yerden sonra atlatıyorsun ama işte yine de devam ediyor o sıkıntı insanın kendi içinde.”

G7: “...son dört aydır falan babamın bu şeyi çıktı olayı, on sene önce aslında bu bi şeydi, daha yeni şeye kavuştu. İşte bunlarla uğraşıyoruz. Bende de devamsızlık var, o da bu sorunlar yüzünden işte öyle... Kötü etkiledi tabi ki, küçük kardeşim falan da var ya zor oluyor yani... Yani babam yok evde! En büyük şey o. Annem çalışıyor, aslında o hiç çalışmıyordu da işte babam girince mecburen çalışıyor.”

G12: “Bir vurgunluk hissettim hani, nasıl söyleyeyim yoksunluk. Kimseden destek almadım”.

İki katılımcının ifadesinden babanın cezaevine girmesinin alkol ve sigara gibi zararlı alışkanlıklara sebep olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan Murray ve Farrington (2008) ebeveynin mahkum olmasının çocuk üzerindeki etkilerini tartıştığı makalede, mahkum çocuklarının uyuşturucu kullanım oranlarının daha yüksek olduğunu ancak ebeveynin mahkum olmasıyla alkol kullanımının ilişkisinin olmadığını belirtmişlerdir.

G3: “Aslında zaten babamı çok seviyordum ben. Hala daha gene çok seviyorum. Bir de o arada amcam vefat etti babam cezaevindeyken. Çok etkilendim yani ne diyim, psikolojikmen olsun. Bir müddet biraz alkol kullandım bir hafta iki hafta kadar evden dışarı çıkmadım. Her gün ağladım neredeyse. Amcamı çok seviyordum çünkü. Babamı da çok seviyordum. Babamın içeri girmesine üzüldüm. Yani anlatamam o duyguyu size yani, çok kötü bir duygu, Allah kimsenin başına vermesin böyle bir duyguyu.”

G12: “Yok alkol yok da sigara var... ondan sonra başladım zaten.”

Ayrıca katılımcıların yorumlarından babanın mahkûm olmasının arkadaş ilişkilerini olumsuz etkilediği de anlaşılmaktadır. Katılımcılardan bir tanesi babasının mahkûmiyetinin ardından arkadaşlarıyla kavga etmeye başladığını dile getirmiştir.

G12: “Bir vurgunluk hissettim hani, nasıl söyleyeyim yoksunluk. Kimseden destek almadım... psikolojimin bozulduğu olduğu için, ondan hani okula

gittiğimde daralıyorum. Derse hiç giresim yok ondan... Öncesi güzeldi iyiydi, hayatım güzel hani gidip gelirdim okuluma. Şimdi ise çalışmam hani gitmiyorum okuluma derslerime kimsenin dediğine aldırmiyorum artık kavga etmeye başladım.”

Öte yandan iki katılımcı ise ebeveynin mahkûm olmasının ardından sosyal hayatında herhangi bir değişikliğin olmadığını belirtmiştir. Görüşmeye katılan çocuklar, babası mahkûm olduktan sonra annesiyle ya da aile büyükleriyle beraber yaşadıklarını belirtmişlerdir.

4.2. Mahkûm Çocuklarının Öğrencilik Deneyimleri

Okul tüm çocukların hayatında önemli bir yere sahiptir. Mahkûm çocukları ebeveynlerinin hapse girmesinin yol açtığı zorluklarla bir şekilde mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Mahkûm ebeveyne sahip olmak demek; alay edilmeye, desteklenmeye, dedikoduya, bazı öğretmenlerin bilmesine ve diğerlerinin bihaber olmasına maruz kalmak demektir (Boswell ve Wedge, 2002). Bu bölümde öğrenci olmanın mahkûm çocukları için ne anlama geldiği araştırılmıştır. Ebeveyni mahkûm olan çocukların eğitim hayatlarını araştıran bu çalışmaya katılan 12 görüşme öznesinden 5 tanesi okula gitmediklerini belirtmişlerdir. Dolayısıyla okula gitmeyen çocuklarla yapılan görüşmeler, çocukların okulu terk etme nedenleri ve okulu terk ettikten sonra ne yaptıklarıyla ilgili devam etmiştir. Ebeveynin mahkûm olması ile okul terki arasında ilişki sorgulanmıştır.

Okulu terk sorunu mahkûm çocukları hakkında yapılan araştırmalarda önemli bir bulgu olduğu söylenebilir. ABD’de ebeveyni mahkûm olan toplam çocukların neredeyse dördte biri okulu terk etmektedir (Huynh-Hohnbaum ve diğerleri, 2015). Amerika’da 15.701 çocuk üzerinde yapılan bir araştırmaya göre ebeveyni mahkûm olan çocukların- özellikle de anne mahkûmların- lise diplomasını alamadan okulu terk etme oranları diğer çocuklara göre daha yüksektir (Huynh-Hohnbaum ve diğerleri, 2015). Trice ve Brewster (2004) 58 mahkûm çocuğuyla onların en iyi arkadaşlarının okuldaki başarı durumlarını ve okul terk oranlarını karşılaştıran bir araştırma yapmışlardır. Bu araştırmanın bulgularına göre, mahkûm çocuklarının 21’i (% 36) okuldan atılmışlardır. Bu oran Amerikada ortalama okul terk oranının (% 9) oldukça üstündedir. Öte yandan bu çocukların alkol ve uyuşturucu kullanma

alışkanlıkları olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra çocuklar en yakın arkadaşlarına oranla 3 kat daha fazla devamsızlık; 4 kat daha fazla sınıf tekrarı yapmaktadırlar. Dolayısıyla çalışmanın sonucunda ebeveyni mahkum olan çocukların okulda, evde ve toplumda risk grubu içinde oldukları vurgulanmıştır. Türkiye’de ebeveyni mahkum olan çocukların sayıları ve kim oldukları net olarak bilinmediğinden, çocukların gündelik yaşamlarındaki sorunlar, okulda yaşadıkları güçlükler ve toplumsal hayattaki sıkıntıları hakkında bir araştırma yapmak ve buna paralel çözüm önerileri geliştirmek oldukça güçtür.

Zorunlu eğitim çağında olan bu çocukların okul terki yapması ve ailenin geçimini sağlayabilmek için çalışmak zorunda kalması düşündürücüdür. Aşağıdaki ifadeler ebeveyn mahkûm olduktan sonra çalışmak zorunda kalan ve ailesine bakmak durumunda olan görüşme öznelerine aittir.

G1: *“Sabah burdan ben çıkıyorum, ben çalışıyorum, işte babam cezaevinde salı günleri görüşe geliyoruz öyle yani...çalışmaya başladım. Aileme bakmak zorunda kaldım...garsonum ben.”*

G3: *“Ben de işte çalışıyorum. İleride, Atatürk parkının orada kafeler var, orada garsonluk yapıyorum. Babaanneme destek çıkıyorum. Eve destek çıkıyorum. “*

4.2.1. “ben kendime hiç yaşamıyorum”

Babanın bir anda aileden ayrılması evin ekonomik girdisini de etkilemiştir. Bu durumda annenin çalışmak zorunda kaldığı gözlenmektedir. Baş gösteren ekonomik sıkıntılar katılımcıların öğrencilik deneyimlerini değiştiren bir diğer unsur olarak yorumlanabilir. Görüşme yapılan katılımcılardan ikisi garson, birisi ise galerici olarak çalışarak aile ekonomisine katkıda bulduklarını belirtmişlerdir. Evdeki ekonomik güçle mücadele edebilmek için annenin çalışmak zorunda kalmasına dair örnek diyaloglar aşağıdadır:

Araştırmacı: *Annen çalışıyor mu?*

G5: *Çalışıyor.*

Araştırmacı: *O bakıyor size, daha önceden de çalışıyor muydu?*

G5: *“Yok babam belediyeye gidiyormuş, annem çalışmıyordu, arada sırada*

ev işlerine gidiyordu tamam.”

G7: *“Yani babam yok evde! En büyük şey o. Annem çalışıyor, aslında o hiç çalışmıyordu da işte babam girince mecburen çalışıyor.”*

Babanın çalışıp annenin ise ev hanımı olduğu bir ailede çocukla genellikle anne ilgilenmektedir. Onun okul hayatı, başarı durumu, arkadaşlarıyla ve öğretmenleriyle ilişkisi başta olmak üzere çocuğun takibini annenin üstlendiği görülür. Ancak babanın mahkûm olmasının ardından ekonomik nedenlerle anne çalışmak zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla bir ebeveynin mahkûm olması, aile içi ilişkileri topyekûn etkilediği gibi çocuk üzerindeki ebeveynlik görevlerinin de aksatılmasına sebep olmaktadır. Babanın mahkûm olmasının ardından evdeki tüm yükün annenin üzerine kaldığı için anne veli toplantılarına katılamamaktadır. Bu konuya dair örnek bir diyalog şu şekildedir:

Araştırmacı: *“Veli toplantısı olduğunda nasıl oluyor, annen mi gidiyor?”*

G11: *“Gidemiyor zamanı yok çalışıyor.”*

Araştırmacı: *“Baban hapse girmeden önce de çalışıyor muydu?”*

G11: *“Hayır. Hapse girdikten sonra çalışmaya başladı.”*

Diğer bir yorumda ise akrabalarının ailesine yardım ettiği anlaşılmaktadır.

Araştırmacı: *“Ailenin geçimini nasıl sağlıyorsunuz?”*

G12: *“Dayımgil amcamgil, işte onlar da nereye kadar verecekse yardım ediyorlar.”*

4.2.2. Mahkûmiyetin Bilinmesi

Baba mahkûmiyetinin bilinip bilinmemesi, çocuğun arkadaşlarıyla olan ilişkilerini etkilediği için okula yansması kaçınılmaz olmaktadır. Araştırmaya katılan çocuklardan yedi tanesi okula devam etmektedir. Bunların ikisi babasının durumunu hiç kimseye paylaşmazken birisi okul yönetiminden ve arkadaşlarından, birisi ise öğretmenleri ve arkadaşlarından gizlemektedirler. Üç katılımcı babasının durumunu okul yönetimi, arkadaşlarıyla ve öğretmenleriyle paylaştıklarını belirtmişlerdir. Bu çocuklar, arkadaşlarıyla babasının mahkûmiyetinin ardından birtakım sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu yüzden çocuklar doğrudan paylaşmak yerine yalan

söylemeyi tercih etmişlerdir. Buna dair bir örnek aşağıda yer almaktadır:

Araştırmacı: *“Arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde bir değişme oldu mu?”*

G3: *“Tabi canım!”*

Araştırmacı: *“Nasıl oldu o süreç... Yaşadığın bir olay oldu mu... Bu konuda sözlü bir diyalog?”*

G3: *“Gerçi arkadaşlarıma pek söylemedim babamın hapse girdiğini. Hiç kimseye söylemedim, sadece ailem biliyor. Arkadaşlarıma da zaten babam yurtdışında diyorum ya da yeni tanıştığım kişilere mesela iş yerinde yeni tanıştığım arkadaşlarım oluyor, baban ne iş yapıyor falan diyorlar, yurtdışında diyorum, çalışıyor kendisi diyorum cezaevinde demiyorum kendilerine.”*

4.2.3. Öğrenim Durumu

Görüşme yapılan çocuklardan 7 tanesi okula devam ederken 5 tanesi okulu terk etmişlerdir. Okula giden çocuklarda başarı durumlarına ilişkin iki farklı alt tema ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki okula giden öğrencilerin başarılarında düşme, diğeri ise babanın mahkûm olmasından dolayı çocukların okul başarısının etkilenmemesidir.

Mevcut alanyazında ebeveynin mahkum olmasının çocuk başarısı üzerindeki etkileri konusunda farklı araştırma sonuçları bulunmaktadır. Örneğin Mo ve Singh (2008) gerçekleştirdikleri çalışmada ebeveynin mahkûm olmasının çocuğun akademik başarısında önemli bir belirleyici olduğunu bulmuşlardır. Öte yandan Cho (2009) 12 yaşında annesi mahkum olan yaklaşık 7000 çocuk üzerinde yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre annenin mahkum olması, çocuğun okuma ve matematik becerilerinde bir düşüşe yol açmamaktadır. Bununla birlikte mevcut çalışmada okula devam eden katılımcılardan altısı okul başarılarındaki bir değişme olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcılardan biri Anadolu lisesine giderken üçü teşekkür ve biri de takdir aldığını belirtmiştir. Bir katılımcı ise olumsuz yönde değişimlerden bahsetmektedir. Bu konuya dair örnek bir diyalog:

Araştırmacı: *“Okulunu, derslerini etkiledi mi?”*

G11: *“Onları çok fena etkiledi tabi.”*

Araştırmacı: “*Nasıl oldu, ne oldu o zaman?*”

G11: “*Geçen senelerden derslerim iyiydi, bu seneler kötüleşmeye başladı. O fena bir etkileme oldu.*”

Mahkûm çocukları konusunda yapılan önemli araştırmalardan birisi de Suçun Gelişimi Hakkındaki Cambridge Araştırması’dır (The Cambridge Study in Delinquent Development, CSDD). CSDD, 1961 de başlayıp 38 yıl devam eden bir araştırmadır. Araştırma sonucunda 4 kitap ve yaklaşık 120 makale üretilmesi dolayısıyla mahkûm çocukları hakkındaki alanyazına önemli katkılar getirdiği belirtilmektedir. Farrington (2001) bu araştırmanın sonuçlarını tartışırken, ebeveyni mahkûm olan çocukların diğeri çocuklara kıyasla daha başarısız ve okul terk oranlarının daha yüksek olduğunu vurgulamıştır. Ne var ki mahkûm çocukları, okuldaki başarısızlık, devamsızlık, toplumsal yalıtılmışlık ve depresyon gibi sebepler yüzünden kendi okullarında *görünmez* konumdadırlar (Beckerman, 1994 akt. Vacca, 2008). Cho (2008) annelerinin mahkûm olmasıyla çocukların sınıf tekrarı yapması arasındaki inceleyen bir araştırma yapmıştır. 1991-2004 yılları arasında Chicago devlet okullarındaki anaokulu ilkököl ve ortaokul öğrencilerini kapsayan araştırmanın sonucuna göre annenin mahkûm olması çocuklarda sınıf tekrarı oranlarının yükselmesi anlamına gelmemektedir. Okulu salt akademik başarı ile eşleştirmenin 21. yüzyılın eğitim felsefesiyle ne kadar örtüştüğü tartışmalıdır. Bu yüzden mahkûm çocuklarının tüm gelişim ve alanlarında diğeri çocuklara aynı avantajlı konuma sahip olmaları gerekmektedir. Oysa ebeveyni mahkûm olan bir çocuk bu durumdan birçok yönden etkilenmektedir.

4.2.4. Devamsızlık

Ebeveynin mahkûm olması ile birlikte çocuk da bir takım davranış sorunları yaşamaktadır. Anne veya babanın mahkûm olmasının çocuklar üzerinde farklı etkiler bıraktığı görülmektedir. Örneğin anne mahkûm olduğunda çocuk üzerinde *okul korkusu* ve *ağlama* baş gösterirken; babanın mahkûm olması, çocuk üzerinde kavga etme, saldırgan davranışlar, alkol ve uyuşturucu kullanımı, devamsızlık gibi sorunlara yol açmaktadır (Martin, 2001). Mevcut araştırmada okula giden öğrencilerin karşılaştığı önemli bir sorun da devamsızlık olmuştur. Mahkûm ebeveyni ziyaret saatleri hafta içi günlerde olduğu için okulun olduğu günlere denk

gelmektedir. Dolayısıyla çocuklar ziyareti gerçekleştirmek için izinli veya izinsiz bir şekilde okula devamsızlık yapmak durumundadırlar. Aşağıda bu konuya dair görüşme diyaloglarından örneklere yer verilmiştir:

G7: “...son dört aydır falan babamın bu şeyi çıktı olayı, on sene önce aslında bu bişeydi, daha yeni şeye kavuştu. İşte bunlarla uğraşıyoruz. Bende de devamsızlık var, o da bu sorunlar yüzünden işte öyle.”

Araştırmacı: *Mesela bugün okula gidemedin?*

G7: “Aynen yetişirsem gideceğim de yetişirmiyim bilemedim.”

Araştırmacı: “Dört aydır böyle mi?”

G7: “Aynen böyle oluyor, zaten ayda bir kere geliyoruz.”

Araştırmacı: “İzin alıyor musun peki okuldan?”

G7: “İzin bazen ya devamsızlık falan pek yapmıyorum da anca buraya gelirken üç dört kere falan oluyor.”

Anadolu lisesine giden G7 babasını ziyaret etmek için o gün okulundan ve derslerinden geri kalmak zorundadır. Bu durumun okula giden mahkûm çocukları için önemli bir sorun olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcı ebeveynini ziyaret etme ve okula gitme arasında bir tercihle karşı karşıyadır. Benzer şekilde aşağıdaki diyaloglarda da katılımcının babasını ziyaret edebilmek için devamsızlık yaptığı görülmektedir.

Araştırmacı: “Bugün ziyarete geldiğin için okula gidemedin, bu durumlarda ne yapıyorsun?”

G8: *İzin alıyorum genelde.*

Araştırmacı: *Ne diyorsun peki okul yönetimine?*

G8: *İdare biliyor durumu.*

Araştırmacı: *Onlar sana yardımcı oluyorlar mı bu konuda?*

G8: *Evet.*

Araştırmacı: *Peki mesela bugün ziyarete geldin, okula gidemedin, ne diyorsun onlara?*

G10: *Bir şey sormuyorlar ki.*

Araştırmacı: *İzin almıyor musun bunun için?*

G10: *Okuldan mı, hayır.*

Araştırmacı: *Okul yönetimi de bilmiyor mu yani?*

G10: *yok, hiç kimse bilmiyor.*

Araştırmacı: *Devamsızlık yapıp mı geliyorsun buraya?*

G10: *Ya bir iki gün sadece devamsızlığım, fazla değil.*

Araştırmacı: *Bugün ziyaretine geldin, okula gidemedin, nasıl oluyor izin alıyor musun?*

G11: *Evet izin alıyorum idareden.*

Araştırmacı: *Söylüyor musun peki neden izin aldığını nereye gittiğini?*

G11: *Evet söylüyorum.*

Araştırmacı: *Okul yönetimi biliyor mu peki?*

G12: *Biliyor.*

Araştırmacı: *Buraya ziyarete geldiğinde sana izin veriyorlar mı?*

G12: *Vermiyorlardı, bazen kaçıp geliyordum. Ama şu an bildikleri için gitmiyorum.*

Araştırmacı: *Nasıl gidiyor hayat, neler yapıyorsun?*

G7: *İyi gidiyor işte, son dört aydır falan babamın bu şeyi çıktı olayı, on sene önce aslında bu bişeydi, daha yeni şeye kavuştu. İşte bunlarla uğraşıyoruz. Bende de devamsızlık var, o da bu sorunlar yüzünden işte öyle.*

Ebeveyni mahkûm olan çocuklar çeşitli sorunlarla yüzleşmektedirler. Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı üzere okul çağındaki bu çocukların devamsızlık yapmaları bu sorunlardan yalnızca bir tanesidir. Mahkûm çocukları hakkında yapılmış önceki araştırmalarda devamsızlık ciddi bir sorun olarak vurgulanmıştır (Bloom ve Steinhart, 1993). Ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin çocuğun yetiştirilmesinde ve takibinde rol alamadıkları takdirde çocuğun okula devamsızlık yapması olası sonuçlardandır. OECD raporuna göre Türkiye 2012’de PISA’ ya katılan ülkeler arasında Letonya’dan sonra okula devamsızlık sorununun en çok yaşandığı ülkedir (PISA, 2012). Dolayısıyla devamsızlığın genel anlamda Türkiye’de önemli bir sorun

olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte ebeveyni mahkum olan çocuklar toplumda ve eğitim sisteminde görünür olmadıkları için devamsızlık sorunu da örtük bir şekilde devam etmektedir.

4.2.5. Okulu Terk Edenler

Okulların eğitim ve öğretim faaliyetlerine ek olarak bir işlevinin de nesiller arası süregelen “suç işleme döngüsüne” son vermek olduğu söylenebilir. Christian’a (2009) göre ebeveyni mahkûm olan çocukların yetişkinlik dönemlerinde mahkûm olma riskleri diğer çocuklara göre altı kat daha fazladır. Ancak bu durum mahkûm çocuklarının potansiyel suçlu olduğu anlamına gelmez. Başka bir ifade ile böylesine yüksek bir risk, çocukların babalarının mahkûm olması dolayısıyla değil mahkûmiyete karşı gösterilen tepki ile beraber gelmektedir. Bu riskin fazla olmasına karşın alınacak tedbirlerle mahkûm çocukları da eğitim sistemi ve toplum içinde kendi yerlerini edinebilirler. Mahkûm çocukları, sık sık ebeveynlerinin durumundan ötürü kendilerini suçlamaktadırlar (Vacca, 2008). Görüşme yapılan katılımcılardan beşi, zorunlu eğitim çağında olmalarına rağmen okula gitmediklerini belirtmişlerdir. Bu durumda katılımcılara okulu bırakma nedenleri sorulmuştur. Okulu bırakma ile ilgili örnek bir diyalog şöyledir:

G1: *“Eğitim hayatımız çok kötü yani orası ayrı bir şey, artık bitmiştir kalmadı artık eğitim diye bir şey yoktur.”*

Okula gitmeyen mahkûm çocuklarının okulu bırakma nedenleri sorulduğunda ebeveynin mahkûm olmasının, anne babanın boşanmasının ve okulu sevmemenin okulu terk etmede önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır.

4.2.5.1. Baba hapse girmiş

Araştırmacı: *Okula gidiyor musun?*

G12: *İki aydır gitmiyorum okula.*

Araştırmacı: *Kaçıncı sınıftasın normalde?*

G12: *sekizdeyim. Onaltı yaşındayım.*

Araştırmacı: *Neden gitmiyorsun iki aydır?*

G12: “Babamın şeyinden, dışlanma yani okuldan. Senin baban katil bilmem ne deyip duruyorlar ondan gitmek istemiyorum...psikolojimin bozulduğu olduğu için, ondan hani okula gittiğimde daralıyorum. Derse hiç giresim yok ondan...Öncesi güzeldi iyiydi, hayatım güzel hani gidip gelirdim okuluma. Şimdi ise çalışmam hani gitmiyorum okuluma derslerime kimsenin dediğine aldırmiyorum artık kavga etmeye başladım.”

Araştırmacı: Baban hapse girdiğinde ne değişti hayatında, nasıl etkilendin?

G12: Bir vurgunluk hissettim hani, nasıl söyleyeyim yoksunluk. Kimseden destek almadım...psikolojimin bozulduğu olduğu için, ondan hani okula gittiğimde daralıyorum. Derse hiç giresim yok ondan.

Araştırmacı: Okula gidiyor musun?

G1: Hayır maalesef.

Araştırmacı: Ne zaman bıraktın okulu?

G1: babam cezaevine girdiğinde...3 yıl oluyor.

Araştırmacı: Lisede miydin o zaman?

G1: Ortadaydım. Ortayı bitirdim liseye gitmedim ben.

Araştırmacı: Kaçınıcı sınıftaydın o zaman?

G1: Sekiz, sekizin ilk yarısındaydım o zaman, cezaevine girdiğinde...o girdi diye zaten bırakmak zorunda kaldım...Biraz gittim bir iki gün kadar, ondan sonra da bir daha da gitmedim diplomamı aldım çıktım zaten.

4.2.5.2. Okulu Sevmemiş

G2: Ben okulu bıraktım ya, iki sene kadar oluyor.

Araştırmacı: Kaçınıcı sınıftan?

G2: dokuzdan terk.

Araştırmacı: Neden okulu bıraktın?

G2: Hoşuma gitmedi ya, sevmedim okulu bıraktım.

Araştırmacı: Başka bir iş yapmak ister miydin, okumak ister miydin?

G2: Yani aslında abi şimdi ben okulu bıraktım ama benim okul ortamım iyi

değildi okulum kötüydü o yüzden bıraktım. Yani daha iyi bir iyi okul olsaydı okurdum.

Araştırmacı: Hangi liseye gidiyordun?

G2: İmam hatibe gidiyordum.

Araştırmacı: Ortamım kötüydü derken? Arkadaşların mı, öğretmenlerin mi?

G2: Arkadaş olarak.. öğretmen olarak. Yani iyi değildi okul sevmemiştim bıraktım.

Araştırmacı: Neyi sevmiyordun mesela okulda?

G2: Ne vardı mesela arkadaş çevresi değişti mesela, imam hatibe gidiyorduk ama yani ortamlar çok değişti. Yani imam hatip mi başka bir okul mu belli değil .

Araştırmacı: Değişti derken?

G2: Her türlü şey vardı içinde.

Araştırmacı: Öğretmenlerin, okul yönetimi peki?

G2: Müdür iyiydi ya, müdürler iyiydi, idare iyiydi. Öğretmenlerden de bazıları işte, bazı yaşlı öğretmenler oluyordu pek dersle alakası olmuyordu. Bizim sınıf çok kötüydü bir de, ders falan işlemiyorduk. Ben de bıraktım, sıkıcı geldi, bıraktım.

Araştırmacı: Okula gitmiyorsun, ne zaman bıraktın okulu?

G6: Lise bire başladıktan birkaç ay sonra.

Araştırmacı: Okulu bırakmanla babanın hapiste olması arasında bir ilişki var mı?

G6: yok, sırf kendimce sebepler yüzünden.

Araştırmacı: Hangi okula gidiyordun?

G6: Antalya endüstri meslek lisesine.

Araştırmacı: Okulu neden bıraktın? Derslerden mi, ortamdandır mı?

G6: Hem ortamım iyi değildi hem de sıkıcı geldi bana lise daha doğrusu o yüzden bana göre değildi.

4.2.5.3. Anne baba boşanmış

G3: Okulu bir buçuk sene önce bırakmak zorunda kaldım anne ve babam ayrıldığı için.

Araştırmacı: Okulu ne zaman bıraktın?

G3: Lise birde bıraktım.

Araştırmacı: O peki nedendi?

G3: İşte annem babam ayrıldı, gel gitler oldu üç dört ay, ondan sonra vilayet değiştirdik. Okulu biraz askıya aldım o nedenle, sonra işte düşündüm, arkadaşlar açıktan oku istersen dedi. Açık öğretime yazıldım geçen ay. İşte mayısta sınavlarım başlayacak Allah'ın izniyle.

Ebeveyni mahkûm olan çocukların diğer çocuklara göre okulu terk etmeleri daha yüksek ihtimal göstermektedir. Özellikle lise çağında iken okulu terk eden çocukların iş bulmaları daha zordur dolayısıyla hem mahkûm çocuğu hem de okulu terk etmiş bir bireyin diğerlerine göre iş bulma imkânı çok daha azdır (Farrington, 2001). Bu yüzden ebeveynin mahkûm, olması çocuk üzerinde kalıcı bir etkiye sahip olabilir (Berg, 2011). Cho' nun (2010) 5-17 yaşları arasında anneleri daha önceden mahkum olmuş 9.563 çocuk üzerinde yaptığı bir araştırmaya göre annenin mahkum olması çocuğun okul terkiyle yüksek derecede ilişkilidir. Aynı araştırmaya göre ebeveynin mahkum olması lise dönemindeki okul terkin ortaokul dönemindekinden daha yüksek olmasıyla da ilişkilidir. Benzer şekilde Cho' nun (2011) araştırmasına göre ebeveynin mahkûm olan ergenlerin okul terk etme oranları ebeveyni mahkûm olmayanlara göre % 21-24 daha fazladır.

4.3. Mahkûm Çocuklarının Öğretmenleriyle İlişkileri

Çocukların öğretmenleriyle olan ilişkilerinin şekillenmesinde, babanın mahkûm olduğunu paylaşmak büyük rol oynamaktadır. Çocukların yaşadıkları güçlükleri bilmeden onlara yardım etmek ise neredeyse imkânsız gibidir. Ne var ki araştırmaya katılan ve öğrenciliği devam eden katılımcılardan sadece üçü öğretmenlerine bu durumu anlatmışlardır. Diğerleri ise değişik gerekçelerden ötürü söylememeyi tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Bu anlamda mahkûm çocuklarının kendilerini diğer

çocuklardan farklı hissetmemelerinde öğretmenlere büyük rol düşmektedir. Dallaire ve diğerleri (2010) öğretmenlerin mahkum çocuklarıyla olan deneyimleri hakkında yaptıkları araştırmaya göre, öğretmenler ebeveyni mahkum olan çocukları, başka herhangi bir sebeple ebeveyni uzakta olan çocuklardan daha az yeterli görmektedirler.

4.3.1. “kimsenin bilmesine gerek yok”

Aşağıda katılımcıların babalarının durumunu öğretmenleri ile neden paylaşmadıklarına dair birkaç örnek bulunmaktadır:

Araştırmacı: *Öğretmenlerinle paylaştın mı peki bu durumu?*

G7: *Hayır paylaşmadım.*

Araştırmacı: *Hiç kimseye söylemedin mi?*

G7: *Hayır söylemedim.*

Araştırmacı: *Neden söylemedin?*

G7: *Ya çünkü babamın suçu yok yani hiçbir şekilde. Dayısı kız kaçırdığı için, araba kullandı öyle. Söyleme gereğinde bulunmadım yani kimseye.*

Araştırmacı: *Olumsuz tepkilerden vs mi çekindin?*

G8: *Biraz o da var da, ne biliyim ya kimsenin bilmesine gerek yok, bilen yok zaten.*

Araştırmacı: *Babanın hapiste olmasıyla ilgili başından geçen önemli bir olay var mı?*

G7: *Kimseyle paylaşmadım yani.*

Araştırmacı: *Arkadaşlarıyla veya öğretmenlerinle bu durumu paylaşıyor musun?*

G10: *Hayır.*

Araştırmacı: *Hiç kimseye söylemiyor musun, hiç bilen arkadaşın yok mu?*

G10: *yok hayır hiç.*

Araştırmacı: *Öğretmenlerin peki?*

G10: *hayır.*

Araştırmacı: *Öğretmenlerin biliyor mu peki?*

G11: *Hayır.*

Araştırmacı: *Onlara neden söylemiyorsun?*

G11: *Onlar pek yani bunları anlamıyor, o durumlarla ilgilenmiyorlar, istemiyor söylememizi. Hayatımızı söylemek istemiyoruz.*

4.3.2. Paylaşanlar

Babasının mahkûm olduğunu öğretmenleri ile paylaşan çocukların ise öğretmenlerinden farklı tepkiler aldığı görülmektedir. Okulu bırakmadan önce babasının mahkûm olduğunu bir öğretmenine anlatan çocuğun ifadeleri dikkat çekicidir:

Araştırmacı: *Öğretmenlerinden de böyle bir tepki aldın mı hiç?*

G12: *Yani şakasını mı yapıyor şeyinin mi yapıyor bilmiyorum ama o da öyle diyordu.*

Araştırmacı: *Derste mi diyordu?*

G12: *Derse girdiğimde öyle diyorlardı.*

Araştırmacı: *Mesela nasıl oldu, derste dediği bir anı hatırlıyor musun?*

G12: *Ya ben kapıyı açıp içeri girdiğimde ondan sonra bana dedi senin baban katil, yani özür dilerim ben derse girmek istiyorum geç kaldığım için, senin baban katil tamam geç diyor.*

Öğretmen öğrenci etkileşimi, özellikle çocuğun akademik performansı açısından önemli olduğu söylenebilir. Bu durumda, öğretmenin öğrencilere onların özel durumlarını bilerek yaklaşması, öğrencinin okula olan bakış açısı önemli derecede etkilemektedir. Örneğin bir öğretmen sınıfta anneler ya da babalar günüyle ilgili bir etkinlik yapmayı isteyebilir ve bu durumda ebeveyni mahkûm olan öğrenci için bu türden etkinlikler stresli bir hal alabilir (Dallaire, Ciccone ve Wilson, 2010). Bu durumda çocuğun durumundan haberdar, duyarlı bir öğretmen çocuğa olası stresle başa çıkması konusunda yardım edebilir (Dallaire ve diğerleri, 2010). Dolayısıyla

öğretmen ve ebeveyn arasındaki iletişim son derece önemlidir.

Araştırmacı: *Öğretmenlerin biliyor mu peki?*

G9: *Biliyor.*

Araştırmacı: *Onların sana tavırları nasıl?*

G9: *İyi.*

Araştırmacı: *Hiç kötü bir anı yaşadın mı?*

G9: *Okulda bir keresinde kavga ettim onu hatırlıyorum hocanın yanına gittim sözleşme imzaladım hoca da gel dedi, tokat attı, tokat attırdı bana arkadaşşıma. Gel buraya dedi, niye kavga ediyorsun dedi. Tokat atıp durdu ondan sonra gönderdi beni.*

Çocuğun böyle bir durumla karşı karşıya kalması eğitimde şiddetin devam ettiği şeklinde yorumlanabilir. Bu da bize esasici anlayışın hala okullarda var olduğunu hatırlatmaktadır. Kaldı ki ebeveyni mahkûm olan çocukların daha hassas olduğu düşünüldüğünde böyle durumlarda derinlemesine etkilenmelerinin kaçınılmaz olduğu görülmektedir.

Araştırmacı: *Öğretmenlerinle paylaştın mı?*

G5: *Paylaştım, hepsi biliyor.*

Araştırmacı: *Sana destek oluyorlar mı, yoksa farklı davrandıklarını hissediyor musun?*

G5: *Yok yok destek oluyorlar.*

Araştırmacı: *Okul içindeki veya dışındaki arkadaşlarına bu durumdan bahsettin mi hiç?*

G8: *Hayır. Sadece öğretmenim biliyor, öğretmenlerim biliyor.*

Araştırmacı: *Onlara söylediğinde ne oldu tepkileri, nasıl karşıladılar?*

G8: *Şaşırdılar.*

Araştırmacı: *Sana karşı davranışlarında bir değişiklik oldu mu?*

G8: *Yoo, herkese eşit davranıyorlar zaten.*

4.4. Mahkûm Çocuklarının Okul Yönetimiyle İlişkileri

Bu bölümde mahkûm çocuklarının okul yönetimiyle olan ilişkilerine yer verilmiştir. Çocukların ebeveynlerinin durumlarını okul yönetimine haber verip vermedikleri, ziyaret ettikleri günler için idarenin tutumu ve veli toplantılarında çocukların ne hissettiği araştırılmıştır. Katılımcılardan üçü babalarının durumunu arkadaşları ve öğretmenleriyle paylaşmadıkları gibi okul yönetimine de bildirmemişlerdir. Okul yönetimine bu durumu söyleyen dört katılımcı ise okuldan yardım ve destek aldıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte ebeveyni ziyaret etmek için izinli sayılmayla ilgili yasal olarak bir düzenleme bulunmadığı için çocukların izin durumu okul yönetiminin inisiyatifine bırakılmıştır. Aşağıda örnek diyaloglara yer verilmiştir.

Araştırmacı: *Arkadaşlarına öğretmenlerine hiç bahsettin mi?*

G9: *Arkadaşlarım öğretmenlerim biliyor zaten.*

Araştırmacı: *Okul yönetimi biliyor mu babanın cezaevinde olduğunu?*

G9: *Biliyor.*

Araştırmacı: *Onlar sana izin veriyorlar mı buraya gelirken?*

G9: *Daha bilmiyorlar buraya geldiğimi, öğlenleyin gidip söylüyorum. İzinli sayılmıyorum, yok yazılıyorum gene de.*

Araştırmacı: *Arkadaşların öğretmenlerin öğrendi mi bu olayı?*

G1: *Tabi canım biliyordu yani hepsi, haberi vardı müdürlerin falan.*

Araştırmacı: *Okul yönetimi biliyor mu peki bu durumu?*

G4: *Evet biliyor.*

Araştırmacı: *Onlar sana yardımcı oluyorlar mı bu konuda?*

G4: *Evet oluyorlar.*

Araştırmacı: *Ne yapıyorlar mesela?*

G4: *Bir isteğim olursa onu yerine getiriyorlar.*

Araştırmacı: *Sana destek oluyorlar mı, yoksa farklı davrandıklarını hissediyor musun?*

G5: *Yok yok destek oluyorlar.*

Araştırmacı: *Okul yönetimi de biliyor?*

G5: *Evet.*

Araştırmacı: *Bugün ziyaretine geldin, okula gidemedin, nasıl oluyor izin alıyor musun?*

G11: *Evet izin alıyorum idareden.*

Araştırmacı: *Söylüyor musun peki neden izin aldığını nereye gittiğini?*

G11: *Evet söylüyorum.*

Araştırmacı: *Okul yönetimi biliyor mu peki?*

G12: *Biliyor.*

Araştırmacı: *Buraya ziyarete geldiğinde sana izin veriyorlar mı?*

G12: *Vermiyorlardı, bazen kaçıp geliyordum. Ama şu an bildikleri için gitmiyorum.*

Araştırmacı: *Veli toplantısı olduğunda ne hissediyorsun?*

G5: *Soruyorlar, baban gelecek diyorlar, ben babam cezaevinde diyorum. Annen gelsin diyorlar, ben de annemi çağırıyorum.*

Araştırmacı: *Peki veli toplantılarında ne hissediyorsun?*

G7: *Veli toplantılarında zaten babam genelde çalışıyor, annem geliyordu, bu sefer annem de gelemiyor öyle.*

Araştırmacı: *Veli toplantılarına annen mi geliyor?*

G8: *Amcam geliyor.*

Araştırmacı: *Ne hissediyorsun veli toplantısı olduğunda?*

G8: *Bişey hissetmiyorum, genelde zaten veli toplantısına önceden annem geliyordu, bişey hissetmiyorum. Öyle bişey yok.*

Araştırmacı: *Veli toplantısı olduğunda ne hissediyorsun ?*

G9: *Bizim sınıfta hiç olmadı ama diğer ilköğretim okulunda oldu, biraz sinirli geçiyor.*

Araştırmacı: Nasıl sinirli?

G9: Őikayetlerimizi annemize babamıza falan söylüyorlar, orada yerden yere çarpasın geliyor kendini.

Araştırmacı: Senden Őikayetleri çok oluyor mu? Ne tür Őikayetleri oluyor senden?

G9: Kavga ettiğim, bazen derse girmiyordum onları diyorlar. Ben de sinirleniyorum.

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma ve Sonuç

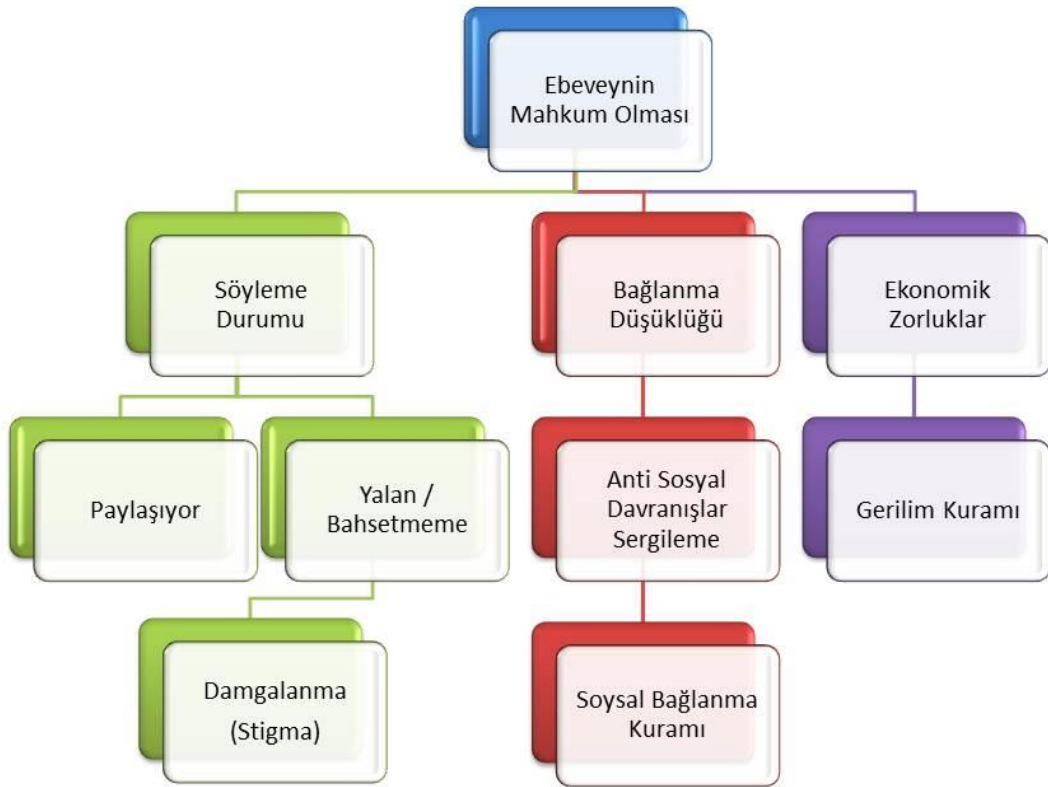
Marshall (2008), İskoçya’da ebeveyni mahkûm olan çocukları destekleme konusundaki raporunda okulların yeterince dikkate alınmadığını, araştırılmadığını ve desteklenmediğini belirtmiştir. Türkiye’de de durumun farklı olmadığı görülmektedir. Öncelikle, Türkiye’de ebeveyni mahkûm olan çocukların sayıları, kim oldukları ve durumları hakkında yeterli veri bulunmamaktadır. Bu anlamda okullara büyük sorumluluk düşmektedir. Nasıl ki çocuğun ebeveynlerinden birisi hayatını kaybettiğinde okullar daha duyarlı hale geliyor ve başta burs olmak üzere çeşitli destekleyici imkânlar sunuluyorsa, ebeveyni mahkûm olan çocuklara da aynı şekilde yardımcı olmak gerekir. Aksi takdirde zaten yeterince güç bir durumda olan çocuğun psikolojik olarak da etkilenmesi olası sonuçlardandır. Destek sağlanmayan çocuklar ise kendilerini bu zor durumun hakkında konuşulmaması gereken ve suçlanılan bir pozisyonda hissedebilirler (Marshall, 2008). Öte yandan okul, ailelerin okul yönetimiyle ve öğretmenlerle iletişim halinde oldukları, gerektiğinde aileleri yardım alınabilecek kurumlara yönlendiren kurum olmalıdır. Bu bağlamda okullar çocuğa destek için aracı bir kurum olabilirlerse okula devamsızlık ve okul terkin en aza indirilebilir. Bu türden yardımlar sağlanırken ebeveyni mahkûm olan çocukların yıpranmasını engellemek için okulla işbirliği yapılırken özen gösterilmelidir.

Mahkûm çocuklarının eğitim yaşantılarını etkileyebilecek başka sorunlar da olabilir. Ancak, bu çocuklarının eğitim sistemindeki dezavantajlı konumlarının görmezden gelindiği anlaşılmaktadır. “Ebeveynin mahkûm olmasının” görünen bir sorun olarak hissedilmemesinin nedenlerinden biri de toplumsal farklılıklar olabilir. Örneğin Batı toplumlarında bireycilik ön planda iken, Türkiye’de toplulukçu bir anlayışın hâkim olduğu söylenebilir. Bu yüzden, herhangi bir sebeple çocuk anne-babasından ayrı kaldığı zaman aile büyükleri veya akrabalar çocuğun bakımını üstlenmektedirler. Nitekim bu araştırmanın katılımcılarından sekizi annesiyle, üçü babaannesiyile ve biri

yurtta yaşamaktadır.

Bu bölümde araştırma bulgularının sosyolojik yapı ve gerçeklik bağlamında ne ifade ettiği tartışılmaktadır. Veriler tartışılırken sosyoloji ve suçbilim kuramlarından yararlanılmıştır. Bu kuramlar bir yandan çocuğun anti-sosyal davranışlar sergilemesi ve damgalanması dolayısıyla eğitimde dezavantajlı bir konumda yer almasını sorgularken öte yandan ebeveyni mahkûm olan çocuk için zihinsel sağlık problemleri ile de eşleştirilebilir. Buna göre araştırma bulguları kuramsal bir perspektiften genel olarak değerlendirilmiştir. Aşağıdaki tabloda araştırma bulgularına göre mahkûm ebeveyne sahip olan bir çocuğun okul yaşantılarına yansımaları özetlenmiştir.

Şekil 1: Ebeveynin mahkûm olmasının olası sonuçları

Damga (Stigma)

Araştırmanın önemli sonuçlarından birisi çocukların damgalanma kaygısıdır. Ebeveyni mahkûm olan çocukların okul yaşantılarının araştırıldığı bu çalışmada

konunun hassasiyeti sebebiyle çocuklardan veri toplama süreci bir takım zorluklar içermiştir. Çocuklarla görüşmeler esnasında onlara okul ve eğitim hayatları hakkında sorular sormak, öğretmenleri okul yönetimi ve arkadaşlarıyla olan etkileşimleri hakkında sondaj sorularıyla ilerlemek oldukça güç bir iş. Çünkü çocukların bir kısmı okulu terk etmiş ve bir kısmı da bu durumu kimseye paylaşmamaktadırlar. Bunun sebebi ise çocuklar bu durumu paylaşmaktan çekinmeleridir. Bir kısmı hiç kimseye söylememiş iken, diğer bir kısmı da olumsuz bir deneyim neticesinde bir daha asla paylaşmama kararı almıştır. Bu durumdan etkilenen birçok çocuk etrafındaki kişilere söylemekten çekinmekte ve toplum tarafından damgalanmaya maruz kalmaktadır. Baba mahkûm olduğu zaman, genellikle anne çocuğun yetiştirilmesiyle ilgilenmektedir. Bu durumda çocuk, annenin ve kendisinin toplumdaki yalıtılmasına tanık olarak bununla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Ne var ki çocukların bu davranışı toplumsal dışlanma korkusunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Bu durumda “damgalama” kuramı bize ışık tutabilir. Öncülüğünü Erving Goffman’ın yaptığı bu kurama göre 3 tür damgalanma vardır. Bu kuramı ortaya koyduğu kitabında Goffman damga türlerini şu şekilde sıralamıştır:

- a) Bedensel kusurlar (fiziki şekil bozuklukları)
- b) Alkolik, eşcinsellik, işsizlik, radikal siyasi davranışlar gibi kişisel özellikler
- c) Etnik, etnolojik veya sınıfsal damgalar. Bunlar soy bağıyla aktarılabilir ve eşit bir biçimde bir ailenin tüm mensuplarına bulaşabilir.

Ebeveyni mahkûm olan çocuklar Goffman’ın bu sınıflandırmasına göre “Etnik, etnolojik veya sınıfsal damgalar” kategorisinde yer almaktadır. Damgalanmanın belki de en zor tarafı, toplumun çocuklara hissettirdiği bu duygu onların kabahati neticesinde değildir ve çocuklar bu durumu değiştirebilecek pozisyonda değillerdir (Lee, 2005). Başta okullar olmak üzere, mahkûm çocukları toplum nezdinde ebeveynlerinin suçu yüzünden cezalandırılmaktadırlar. Damgalanma yüzünden ebeveyni mahkûm olan çocuklar yeterli hizmet alamadıkları için onlara sunulan hizmetin değerlendirilmesi ve analizi yapılamamaktadır (Seymour, 1998). Benzer şekilde bu durum okul yönetimiyle de paylaşılmadığı için ebeveyni mahkûm olan çocukların sayıları ve kim oldukları bilinmemektedir. Dolayısıyla onlara yönelik uygulanacak eğitim, izin veya telafi programlarında güçlük yaşanmaktadır. Murray’ e (2007) göre utanç ve suçla ilişkilendirilen damgalanma, mahkum ailesinin tüm bireylerine yansımaktadır. Bu türden bir damgalanma çocuğun okul ve arkadaşları

tarafından reddedilmesiyle ve neticede okul çevresiyle tamamen ilişinin kesilmesiyle sonuçlanabilir. Kaldı ki damgalanma bir ebeveynin hapse girmesiyle olabileceği gibi, aileden herhangi bir yakının mahkum olmasıyla da ortaya çıkabilir. Ebeveyni mahkum olan ocuk ve geride kalan aile fertleri bu türden bir damgalanmaya maruz kaldıkları için yardım istemekten dahi çekinmektedirler (Berg, 2011). Kuramsal anlamda bu çalışmada damgalamaya dair her ne kadar detaylı bilgi verilirse de, ebeveyni mahkum olan çocuklar hakkındaki bulguları yorumlamak anlamında bu kuram bize yol gösterici olabilir. Mevcut araştırmada çocukların babalarının mahkûm olduğunu arkadaşlarıyla, oğretmenleriyle ve okul yönetimiyle paylaşmaktan çekinmesinin bir nedeni damgalanma endişesi olabilir. Çünkü bu Şekilde damgalanma toplumda dışlanmayı beraberinde getirir. Öyle görünüyor ki çocuklar damgalanma endişesinden ötürü bu durumu paylaşmaktansa hiç söylememeyi ya da yalan söylemeyi dahi tercih etmektedirler. Dolayısıyla bu çocukların sayıları, kim oldukları ve ihtiyaçları bilinmemektedir.

Toplumsal Kontrol/Bağ

Toplumsal kuramlar ve suç bilim kuramları, çocuğa ebeveyn gözetiminin; rol model olmanın ve sosyalleşme sürecini desteklemenin önemini vurgulamaktadır. Bu kuramlardan birisi de toplumsal bağ kuramıdır. Travis Hirschi'nin 1969 yılında yayınlamış olduğu "Suçluluğun Nedenleri" (Causes of Delinquency), bu kurama dair en önemli kaynaklardan biri olduğu kabul edilir. Hirschi'nin (1969) kuramı bireylerin-özellikle de çocukların- toplumsal bütünlükten ve normlardan uzaklaşmalarının nedenlerini açıklamak yerine bu normlara neden uyulduğunu açıklamaya yönelik olduğu söylenebilir. Normlar aslında bir nevi dış kontrol etmenleridir. Ona göre normlara uyulmasının başlıca nedeni toplumsal kontrollerin, bireyin suç işlemesini engellemesidir. Dolayısıyla bu kontroller zayıfladığında normlardan sapmalar görünmesi mümkündür. Pratt, Gau ve Franklim'e (2011) göre Hirschi'nin toplumsal bağ kuramını diğer suç bilim kuramlarından ayıran temel nokta kuramın suça dair önermesinin farklılık göstermesidir. Başlıca suç bilim kuramları, rneğin Merton'un gerilim kuramı, suçlu darvanışının sergilenmesi için suça karşı güdülenmenin gereksiniminden bahsetmektedir. Hirschi'ye göre ise suç davranışının sergilenmesi, bireyin doğuştan getirdiği bencilliğin, agresifliğin ve bir takım hedonist davranışla birlikte gerçekleşir (Pratt ve diğerleri, 2011). Dolayısıyla

Hirschi'nin belirttiği üzere suç davranışı aslında insan doğasının bir parçasıdır ancak burada önemle vurgulanması gereken nokta, bireylerin bu dürtüleri “kontrol” etmesidir (Pratt ve diğerleri, 2011). Hirschi (1969), kuramının çıkış noktasında “suçluların neden suç işlediğine” odaklanmak yerine “neden suç işlemiyoruz?” sorusuna odaklanmak gerektiğini savunmuştur. Ona göre sorunun cevabı ise birey ve toplum arasındaki bağlardır. Bu bağlar sayesinde toplum bir nevi bireyi kontrol eder ve toplumsal normlara göre davranan birey normların dışına çıkmaktan ve suç işlemekten kaçınır. Aksi takdirde bağların zayıflamasıyla birlikte suç işlemeye meyil artabilir. Ebeveyni mahkum olan çocuğun üzerinde toplumun en küçük yapı taşı olan ailenin kontrolü zayıflamış demektir. Dolayısıyla çocuğun toplumsal bağları giderek zayıflamakta ve hatta potansiyel suç işleme eğilimi artmaktadır.

Bireyin toplumla olan bağını meydana getiren 4 unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar birbiri arasında güçlü şekilde ilişkilidirler ve dolayısıyla birisinin zayıflaması demek diğerlerinin de zayıflamasıyla sonuçlanacaktır (Akers, 1999). *Bağlılık(attachment)* diğer insanlara ve kurumlara karşı duyulan psikolojik düşkünlük seviyesini ifade eder (Hirschi, 1969). Hirschi'ye göre ebeveyn ve okul bu anlamda son derece önemlidirler. Çünkü çocuğun ebeveynlerine ve okula karşı göstereceği üst düzey bağlanma, onun üzerinde toplumsal kontrolün de daha yoğun olmasını sağlar. Öte yandan ebeveynlerinden yoksun ve/veya okula gitmeyen bir çocuğun bağlılık düzeyi düşük seviyede olabilir. Bir çocuğun okula bağlılığı, okula karşı hissettikleri ve okulunu ne kadar önemseydiği ile ilgilidir. Dolayısıyla okula bağlılık, çocuğun okuldaki öğretmenleri ve arkadaşlarıyla ilişkisi önemli rol oynar. Okula ve öğretmenlere yüksek düzeyde bağlılık, bireyin davranışını kontrol eder (Eith, 2005). Araştırmada yer alan ebeveyni mahkum olan katılımcıların beşi okulu terk etmişlerdir. Mahkum çocukları hakkındaki mevcut alanyazın da bu çocuklarda okul terk oranlarının daha yüksek olduğunu belirtmektedir (Hohnbaum ve diğerleri, 2015). Üzerlerinde toplumsal kontrolün düşmesiyle birlikte bu çocukların normlara aykırı davranışlar sergileme riski artmaktadır. Nitekim araştırmamızda yer alan iki katılımcı ebeveyni mahkum olduktan sonra sigara kullandığını; bir katılımcı alkol kullandığını ve bir katılımcı da kavga etmeye başladığını belirtmiştir. Toplumsal bağ kuramının ikinci unsuru *adanmışlık (commitment)* tır. Adanmışlık, bireyin toplum içinde değer bulan davranışlarda bulunması ve suç işleyerek kaybedeceği birikimi ifade eder (Hirschi, 1969). Hirschi'ye göre insanlar ancak kaybedecekleri bir şey

olduğunda sapma davranışları daha az görülür. Aynı şekilde insanlar işlerini ya da evliliklerini kaybetme riski hissettiklerinde suç işlemekten çekinirler. Dolayısıyla toplumsal kontrol açısından bakıldığında yine bu durum da kontrole aracılık eden kaynaklardan birisidir. Adanmış bir çocuk, toplum tarafından kabul görmüş hedeflere ulaşmanın önemini hisseden çocuktur (Kronh, Massey, Skinner ve Lauer, 1983). Toplumsal bağ kuramının üçüncü unsuru olarak *sürekli meşguliyet (involvement)*, insanların zamanlarını nasıl harcadığıyla ilgilidir. Dolayısıyla bireyin çalışması, ailesiyle zaman geçirmesi ve bunun dışında sosyal aktivitelerde bulunarak toplumsal değerlere uygun davranması olarak tanımlanabilir. Platon'un "Boş kafa şeytanın çalışma odasıdır" sözünden hareketle Hirschi'ye göre insanlar eğer günlük yaşamlarını toplumsal normlara uygun eylemlerle geçirirlerse, anti-sosyal davranışlar sergilemeye zamanları kalmaz (Pratt ve diğerleri, 2011; Hirschi, 1969). Örneğin zamanının çoğunu dersleri, spor ya da sosyal faaliyetler olmak üzere okulla alakalı şekilde geçiren bir çocuk zararlı alışkanlıklardan uzak duracaktır. Başka bir ifade ile çocuk eğer bu tarz aktiviteler ile çok meşgul ise o zaman suç işlemeye vakti olmayacaktır. Ebeveyni mahkum olan bir çocuk ise toplumsal anlamda bir takım damgalanmaya ve dışlanmaya maruz kaldığı için değer ve geleneklere uygun günlük yaşamdan uzaklaşması muhtemeldir. Son olarak *inanç (belief)* kişinin toplumsal normların ve yasaların geçerliliğine ve kurallara uymaya olan inancıdır. Bireyin bu inancı zayıfladığında birey ve toplum arasındaki bağında zayıflayacağı varsayımına dayanır (Pratt ve diğerleri, 2011). Örneğin okula devamsızlık yapmanın kötü bir şey olmadığına inanan çocuklar okula gitmek yerine Play Station oynamaya değer verecek ve tüm gün onu yapabilecektir. Özetle, kuramın elementlerinden bağlılık bireyin toplumla kaynaşmasını; adanmışlık toplumda kabul görmüş amaçlara ulaşmayı; sürekli meşguliyet topluma adaptasyonu ve inançlar ise gözükmeyen bir sürdürülebilirliği ifade eder (Chriss, 2007).

Hirschi'nin kuramının belki de en önemli yanı, birlikte düşünüldüğünde bu bağların bireyin davranışını dolaylı olarak kontrol etmesidir. Bu kurama göre suçun temel nedeni bireyi toplumla bütünleştiren bağların zayıflığıdır (Bahar, 2009); dolayısıyla kuvvetli bağlar da birey ve toplum arasındaki bütünleşmenin artması demektir. Bu anlamda toplumsal bağ kuramı çocukların suç işlemesinin önüne geçmek için etkili disiplin ve aile gözetiminin şart olduğunu söyler (Nichols ve Loper, 2012). Ebeveynlerden bir tanesinin aileden ayrılması, çocuğu çeşitli şekillerde etkileyebilir.

Hagan ve Dinovitzer (1999), mahkûm olan ebeveynin mahkûmiyet öncesinde hayata ve aileye pozitif değerler kattığı var sayıldığında, mahkûmiyetin çocuğun sosyalleşmesine katkı sağlayacak önemli bir kaynağı yitirmesiyle sonuçlanması demek olduğunu vurgulamıştır. Ebeveynlerden birinin mahkûm olmasıyla birlikte ailede artan finansal ve toplumsal gerilim ile ruhsal yıpranma, ebeveynin çocuğun gözetimindeki rolünün öncesine kıyasla geri planda kalması muhtemeldir. Çünkü geride kalan ebeveynin artık çocukla ilgilenmesi, onun toplumsal faaliyetlerini gözetmesi ve onun anti sosyal davranışlardan kaçınmasını sağlamak için daha az zamanı ve enerjisi vardır (Nichols ve Loper, 2012). Bu durum ebeveyni mahkûm olan çocuk açısından düşünüldüğünde çocuğa bakmakla yükümlü ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin mahkûm olduğunda çocuğu gözetmekten uzaklaşacaklardır. Çocuk üzerinde toplumsal kontrol öncelikle ebeveynler tarafından sağlanır. Bu kontrolün yitirilmesi çocuğun normlardan sapmasına sebep olabilir.

Ekonomik Zorluklar

Ebeveyni mahkûm olan çocuğun ve geride kalan ailenin karşılaştığı zorluklardan birisi de ekonomik sorunlardır. Ailenin sosyo ekonomik düzeyi ile çocuğun akademik başarısı arasında bir ilişkinin olduğu bilinmektedir (Şirin, 2005). Dolayısıyla ekonomik bir gerilim ile akademik başarının da negatif yöndeki ilişkisinden bahsedilebilir. Ebeveynin mahkûm olması, evin geçimini sağlayan temel kaynağın yitirilmesi anlamına gelir. Örneğin baba mahkûm olduğunda çoğu kez anne çalışmak zorunda kalmaktadır. Öte yandan maddi güçlüklerle baş etmek için evdeki çocuğun iş gücüne başvurulması neticesinde çocuklar çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu araştırmaya katılan on iki katılımcıdan beşi okulu terk etmiş ve bunların da ikisi garson biri ise galerici olarak çalışmaktadırlar. Bu duruma ilişkin sosyolojik yapı sorgulandığında *gerilim kuramı* bize yol gösterebilir. Geleneksel anlamda bakıldığında gerilim kuramı, maddi anlamda başarıyı toplumsal normlar çerçevesinde sağlayamayan bireyin suça yönelimini savunur (Merton, 1968). Bu araştırma kapsamında gerilim kuramı, ebeveyni mahkûm olan çocuk açısından ele alınmıştır. Bu bağlamda gerilim kuramı, finansal ve sosyal desteğin kesilmesinin çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyeceği anlamına gelir (Hagan ve Dinovitzer, 1999). Birçok ailenin geçimine ebeveynler öyle ya da böyle katkıda buldukları için ebeveynin mahkûm olması evde finansal, ruhsal ve sosyal bir gerilime yol açabilir

(Nichols ve Loper, 2012). Etrafında bu türden gelişmeler olurken çocuğun davranış bozuklukları göstermesi, suça eğilimi ve okul terk etmesi muhtemeldir (Sameroff, Seifer, Baldwin ve Baldwin, 1993). Ekonomik güçlükler neticesinde ailede yaşanan gerilim, çocuk açısından sorumluluğun artması ve aile gözetiminin ise azalması anlamına gelir ki bu durum çocuğun okul bağlamından uzaklaşması ile sonuçlanabilir (Nichols ve Loper, 2012). Bu araştırmanın sonucunda görüşme yapılan çocukların hepsinin ekonomik zorluklar yaşadığı ortaya çıkmıştır. Bu durum ebeveyni mahkûm olan çocuklar hakkındaki mevcut alanyazın ile benzerlik göstermektedir.

Bu çalışmada ebeveynin mahkûm olmasının, çocukların okul yaşantılarını nasıl etkilediği incelemek amaçlanmıştır. Bir başka ifade ile bu araştırma, dezavantajlı bir grup olarak mahkûm çocuklarının okul yaşantılarına odaklanmaktadır. Dolayısıyla görüşme yapılan katılımcıların deneyimlerinden ortaya çıkan anlamların onlar tarafından nasıl yapılandırıldığına ve bu anlamların toplumsal gerçeklik bağlamında ne ifade ettiğine odaklanan bir bakış açısı benimsenmiştir. Araştırmanın yürütülmesinde nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım benimsenmiştir. Araştırmada amaçlı örnekleme tekniğiyle seçilen on iki katılımcı yer almıştır. Veriler, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmış ve tüme varım yöntemiyle analiz edilmiştir. Bulguları yorumlamada damga, toplumsal kontrol ve gerilim kuramları *lens* olarak kullanılmıştır.

Ebeveynin mahkûm olma sürecinde çocuğun hakları çoğu zaman unutulmaktadır. Oysa çocuklar devletin ve yetişkinlerin kararlarına bağlı olarak yaşarlar ve yetişirler. Bu araştırmanın bulguları analiz edildiğinde birtakım sınırlılıklara rağmen sonuçlar gösteriyor ki mahkûm ebeveyne sahip olmak çocuğu birçok yönden olumsuz şekilde etkilemekte ve çocuğu savunmasız ve yalnız bırakmaktadır. Öte yandan araştırma bulgularına göre mahkûm çocukları ebeveynlerinin durumunu paylaşmaktan çekinmektedirler. Çekinmelerinde toplumun onlara gösterdiği tepki önemli rol oynamaktadır. Başka bir ifade ile toplumun bu çocuklara bakış açısının onların hayatını şekillendirdiğini söylemek yanlış olmaz. Çocuk açısından arkadaşlarının ve öğretmenlerinin ona bu türden yaklaşımı onu yalnızlığa ve yalıtılmışlığa itmektedir. Bir çocuğun babası veya annesi herhangi bir sebeple yanında olmayabilir ve çocuk çoğu zaman bunu paylaşmaktan çekinmez. Ancak ebeveyni mahkûm olan bir çocuk bu durumu söylediğinde aldığı tepkilerden ötürü paylaşmaktan çekinir. Eğitim

hayatları açısından düşünülürse ise ebeveynin mahkûm olması çocuğu dezavantajlı bir konuma sürüklemektedir. Çünkü bu durumda olan bir çocuk, okul terk başta olmak üzere bir dizi sorunla karşı karşıyadır. Ebeveynin mahkûm olması, ailede finansal dengelerin de değiştiği anlamına gelir. Bu durumda diğer ebeveyn çalışmıyorsa evin giderlerini karşılamak için çalışmak zorunda kalır. Çocuk da kendini bu durumdan mesul hissettiğinde okumak yerine çalışmayı ya kendisi tercih eder ya da aile baskısı bunu gerektirir. Bununla birlikte ebeveyni ziyaret etmek için çocuğun devamsızlık yapması ve derslerinden geri kalması dikkat çekici bir noktadır. Bu araştırma sayesinde ebeveyni mahkûm olan çocukların okul yaşantıları ele alınmış ve yaşadıkları sorunlar belirlenmeye çalışılmıştır. Sonuçların başta eğitim paydaşları olmak üzere ebeveyni mahkûm olan çocuklarla etkileşim halinde olan kesimlere faydalı olması umulmaktadır.

5.2. Öneriler

Bu bölümde mevcut araştırmanın bulguları doğrultusunda politika, uygulama ve araştırma önerilerine yer verilmiştir.

5.2.1. Politika ve Uygulama Önerileri

Türkiye’de mahkûm çocukları hakkında sağlıklı bir istatistik olmadığından dolayı bu çocukların sayıları, kim oldukları, ihtiyaçları ve sorunları bilinmemektedir. Bu yüzden öncelikle mahkûm ebeveynlere sahip çocuklar hakkında araştırma yapabilmek için istatistiksel bilgiler toplamaya yönelik çalışmalara ihtiyaç vardır.

Ebeveyn mahkûm olduğundan dolayı ailede yaşanan ekonomik sorunların giderilmesine yardımcı olmak amacıyla mahkûm çocukları burslardan yararlanmada öncelikli olmalıdırlar.

Mahkûm olan ebeveyni çocuğun ziyaret edebilmesi için okulundan yasal olarak izinli sayılmalı, kaçırdığı dersler için telafi programları yapılmalıdır.

Çocukların başarı düzeylerini yüksek seviyede tutabilmek ve okul ortamında damgalanmanın önüne geçebilmek için mahkûm çocuklarına nasıl destek verebilecekleri konusunda öğretmenlere eğitim verilmelidir. Bu eğitim mahkûmiyetin çocuğu ve aileyi nasıl etkilediği konusunda farkındalık uyandırma ve

mahkûm çocuklarıyla nasıl iletişim kurmaları konusunda olabilir. Mahkûm çocukları genel olarak ailevi durumları hakkında birisiyle konuşmaktan çekinebilir, utanabilir ya da korkabilirler. Bu durumda onlarla iletişime geçerken uzmanların tavsiyeleri sıcakkanlı ve kibar bir tavır takınarak şu mesajların verilmesi yönündedir (Damron, 2014): “Sen yalnız değilsin”, “bu konu hakkında konuşmanın bir mahsuru yoktur”, “bu senin suçun değil”, “seviliyorsun”.

Mahkûm olan ebeveyni çocuğun rahatlıkla ziyaret edebilmesi ve onunla iletişim kurabilmesi için politika düzenlemelerinin yapılması gerekmektedir. Çocukların ebeveynleriyle pozitif bir atmosferde ve güven ortamında görüşmesi en doğal haklarıdır. Bunun için örneğin ceza ve tevkif evlerindeki ziyaretçi bölümlerinde çocuklara yönelik dekor, mobilya ve oyuncaklar kullanılabilir.

5.2.2. Araştırma Önerileri

Bu araştırmanın sınırlılıklarından birisi katılımcılarının az sayıda ve belirli bir yerde olmasıdır. Dolayısıyla mahkûm çocukları hakkında yüksek sayıda katılımcıların yer aldığı ve farklı bölgelerde daha çok araştırma yapılmasına ihtiyaç vardır.

Diğer bir öneri ise mahkûm çocuklarıyla yapılacak araştırmalarla ebeveynler ve diğer paydaşlarla yapılacak araştırmaların karşılaştırılması olabilir. Farklı araştırma yöntemleri ve teknikler kullanılarak mahkûm çocukları hakkında yeni çalışmalar geliştirilebilir.

Kaynakça

- Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü. (2015, Ocak 18). *Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü*. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Resmi Web Sitesi: <http://www.cte.adalet.gov.tr/> adresinden alınmıştır
- Akers, R. L. (1999). *Criminological Theories*. New York: Routledge.
- Altinkurt, Y. (2008). Öğrenci Devamsızlıklarının Nedenleri ve Devamsızlığın Akademik Başarıya Olan Etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 129-142.
- Bahar, H. İ. (2009). *Sosyoloji*. Ankara: USAK.
- Berg, J. (2011). *Critical Review of Literature: Children of Incarcerated Parents*. Menomonie: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Birleşik Devletler Nüfus Dairesi. (2015, Şubat 06). *ABD Ülke İstatistikleri*. Birleşik Devletler Nüfus Dairesi: <http://quickfacts.census.gov/qfd/states/00000.html> adresinden alınmıştır
- Bloom, B., & Steinhart, D. (1993). *Why Punish the Children? A Reappraisal Of the Children of Incarcerated Mothers in America*. Thompson Shore: National Council on Crime and Delinquency.
- Boswell, G., & Wedge, P. (2002). *Imprisoned Fathers and their Children*. Londra ve New York: Jessica Kingsley Publishers.
- Caddle, D., & Debbie, C. (1997). *Imprisoned Women and Mothers*. London: Home Office Research Study no. 162.
- Cho, R. M. (2008). Impact of maternal imprisonment on children's probability of grade retention. *Journal of Urban Economics*, 65(1), 11-23.
- Cho, R. M. (2009). The impact of maternal imprisonment on children's educational achievement results from children in Chicago public schools. *Journal of Human Resources*, 44(3), 772-797.
- Cho, R. M. (2010). Maternal incarceration and children's adolescent outcomes: Timing and dosage. *Social Service Review*, 84(1), 257-282.
- Cho, R. M. (2011). Understanding the Mechanism Behind the Effects of Maternal Prison and Jail Incarcerations. *Family Relations*, 60(1), 272-289.
- Chriss, J. J. (2007). The Functions of the Social Bond. *Sociological Quarterly*, 48(4), 1-25.

- Christian, S. (2009). *Children of Incarcerated Parents*. Washington: National Conference of State Legislatures.
- Creswell, J. W. (2009). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. London: Sage Publications.
- Cunningham, A. (2001). Forgotten families: the impacts of imprisonment. *Australian Institute of Family Studies*, 59(2), 35-38.
- Dallaire, D. H., Ciccone, A., & Wilson, L. C. (2010). Teachers' experiences with and expectations of children with incarcerated parents. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 31(4), 281–290.
- Damron, N. (2014). *Life Beyond Bars: Children with an Incarcerated Parent*. . Madison: Institute for Research and Poverty.
- Doll, J. J., Eslami, Z., & Walters, L. (2013). *Understanding Why Students Drop Out of High School, According to Their Own Reports: Are They Pushed or Pulled, or Do They Fall Out? A Comparative Analysis of Seven Nationally Representative Studies*. SAGE.
- Dukes, S. (1984, Güz). Phenomenological Methodology in the Human Sciences. *Journal of Religion and Health*, 23(3), s. 197-203.
- Dünya Bankası. (2015, Ocak 17). *Dünya Bankası Verileri. Ülkelerin Doğum Oranları İstatistikleri*:
<http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.CBRT.IN/countries/1W?display=default> adresinden alınmıştır
- Ed., Philbrick, L. A., & Lynn, H. (2014). *Children of Imprisoned Parents: European Perspectives on Good Practice*. Paris: European Union.
- Edmonds, C. R. (2012). *The Unintended Victims of Mass Incarceration: The Effects of Parental Incarceration on Children*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Eith, C. A. (2005). *Delinquency, Schools, and the Social Bond*. New York: LFB Scholarly Publishing.
- Farrington, D. P. (2001). *Key results from the first forty years of the Cambridge study in delinquent development*. Cambridge.
- Fraenkel, J., Wallen , N., & Hyun, H. (2012). *How to Design and Evaluate Research in Education (8.baskı)*. New York: McGraw-Hill.
- Glover, J. (2009). *Every Night You Cry: The realities of having a parent in prison*. Essex: Bernardo's.
- Gökşen, F., Cemalcılar, Z., & Gürlesel, F. (2008). *Türkiye'de ilköğretim okullarında okulu terk ve izlenmesi ile önlenmesine yönelik politikalar*. İstanbul: ERG.

- Hagan, J., & Dinovitzer, R. (1999). Collateral Consequences of Imprisonment for Children, Communities, and Prisoners. *Crime and Punishment*, 69(2), 121-162.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of Delinquency*. London: University of California Press.
- Hohnbaum, A.-L. H., Bussell, T., & Lee, G. (2015). Incarcerated Mothers and Fathers: How their Absences Disrupt Children's High School Graduation. *International Journal of Psychology and Educational Studies*, 1-11.
- Huynh-Hohnbaum, A.-L., Bussell, T., & Lee, G. (2015). Incarcerated Mothers and Fathers: How their Absences Disrupt Children's. *International Journal of Psychology and Educational Studies*, 1(2), 1-11.
- Knudsen, A.-S. D. (2009). *Parental Imprisonment Predicts Behaviour Problems For Children*. Copenhagen: SFI Campbell.
- Kronh, M. D., Massey, J. L., Skinner, W. F., & Lauer, R. M. (1983). Social Bonding Theory and Adolescent Cigarette Smoking: A Longitudinal Analysis. *Journal of Health and Social Behavior*, 24(4), 337-349.
- Lee, A. F. (2005). Children of inmates: What happens to these unintended victims? *Corrections Today*, 67(3), 84-90.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. London: SAGE.
- Loureiro, T. (2010). *Perspectives of children and young people with a parent in prison*. Edinburg: SCCYP and Families Outside.
- Marshall, K. (2008). *Not Seen. Not Heard. Not Guilty. The rights and status of the children of prisoners in Scotland*. Edinburg: Scotland's Commissioner for Children and Young People (SCCYP).
- Martin, J. S. (2001). *Inside Looking Out Jailed Fathers Perceptions about Separation from Their Children*. New York: LFB Scholarly Publishing.
- MEB, UNICEF. (2013). *Ortaöğretimde Sınıf Tekrarı, Okul Terk Sebepleri ve Örgün Eğitim Dışında Kalan Çocuklar Politika Önerileri Raporu*. Ankara: MEB.
- Merton, R. K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: Free Press.
- Mo, Y., & Singh, K. (2008). Parents' Relationships and Involvement: Effects on Students' School Engagement and Performance. *Research in Middle Level Education*, 31(10), 1-11.
- Moran, D. (2005). *Edmund Husserl: Founder of Phenomenology*. Cambridge: Polity Press.
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological Research Methods*. London: Sage.

- Murray, J. (2007). *The cycle of punishment: Social exclusion of prisoners and their children*. London: Sage.
- Murray, J., & Farrington, D. (2008). The Effects of Parental Imprisonment on Children. M. T. (Ed.) içinde, *Crime and Justice: A Review of Research* (s. 133-206). Chicago: University of Chicago Press .
- Murray, J., Farrington, D. P., Sekol, I., & Olsen, R. F. (2009). *Effects of parental imprisonment on child antisocial behaviour and mental health: a systematic review*. Cambridge: The Campbell Collaboration.
- Nichols, E. B., & Loper, A. L. (2012). Incarceration in the Household: Academic Outcomes of Adolescents with an Incarcerated Household Member. *Youth Adolescence*, 41(11), 1455-1471.
- OECD. (2012). *Equity and Quality in Education: Supporting Disadvantaged Students and Schools*. OECD Publishing.
- PISA 2012. (2014). *Who are the school truants?* Paris: OECD.
- Pişkin, M. (2002). Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Faktörler ve Alınabilecek Önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(2), 536.
- Posley, V. (2011, Şubat). Children of Incarcerated Parents: In the Children's Own Words-Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Pratt, T. C., Gau, J. M., & Franklın, T. W. (2011). Key Idea: Hirschi's Social Bond/Social Control Theory. T. C. Pratt, J. M. Gau, & T. W. Franklın içinde, *Key Ideas in Criminology and Criminal Justice* (s. 55-69). California: Sage.
- Raikes, B. (2013). *The Role of Schools in Assisting Children and Young People with a Parent in Prison – findings from the COPING Project*. London: CiCe.
- Roberts, S. (2012). *The Role of Schools in Supporting Families Affected by Imprisonment*. Winston Churchill Memorial Trust.
- Rosenberg, J. (2009). *Children Need Dads Too: Children with Fathers in Prison*. Geneva: Quaker United Nations Office.
- Sabates, R., Akyeampong, K., Westbrook, J., & Hunt, F. (2010). *School Drop out: Patterns, Causes, Changes and Policies*. Essex: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Sameroff, A. J., Seifer, R., Baldwin, A., & Baldwin, C. (1993). Stability of Intelligence from Preschool to Adolescence: The Influence of Social and Family Risk Factors. *Child Development*, 64(1), 80-97.
- Sanders, E., & Dunifon, R. (2011). *Children of Incarcerated Parents*. Ithaka, NY: Cornell University College of Human Ecology.

- Scotland's Commissioner for Children and Young People. (2007). *Not seen. Not heard. Not guilty*. Edinburgh: SCCYP.
- Seymour, C. (1998). Children with Parents in Prison: Child Welfare Policy, Program, and Practice Issues. *Child Welfare, 77*(5), 469-493.
- Shenton, A. K. (2004). Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. *Education for Information, 22*, 63-75.
- Snyder, Z. K., A. Carlo, T., & Mullins, M. C. (2002). Parenting from Prison: An Examination of a Children's Visitation Program at a Women's Correctional Facility. *Marriage and Family Review, 32*(3), 33-61.
- Şimşek, H. (2011). Lise Öğrencilerinde Okulu Bırakma Eğilimi ve Nedenleri. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1*(2), 27-47.
- Şirin, S. R. (2005). Socioeconomic Status and Academic Achievement: A Meta-Analytic Review of Research. *Review of Educational Research, 75*(3), 417-453.
- Trice, A. D., & Brewster, J. (2004). The Effects of Maternal Incarceration on Adolescent Children. *Journal of Police and Criminal Psychology, 19*(1), 27-36.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2015, Şubat 06). *TUIK. İstatistiklerle Çocuk, 2013*: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16054> adresinden alınmıştır
- Unicef. (2004). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. Türkiye: UNICEF.
- Vacca, J. S. (2008). Children of incarcerated parents: The invisible students in our schools - What can our schools do to help them? *Relational Child & Youth Care Practice, 21*(1), 49-56.
- Walmsley, R. (2013). *World Prison Population List*. London: International Centre for Prison Studies.
- World Prison Brief. (2015, 11 25). http://www.prisonstudies.org/highest-to-lowest/prison-population-total?field_region_taxonomy_tid=All. 11 25, 2015 tarihinde <http://www.prisonstudies.org/>: http://www.prisonstudies.org/highest-to-lowest/prison-population-total?field_region_taxonomy_tid=All adresinden alındı

EKLER

Ek 1. Ebeveyn aydınlatılmış rıza formu

Amacı mahkûm çocuklarının eğitim hayatlarını incelemek olan araştırma için Arş. Gör. Orhan KAHYA ile görüştüm. Araştırma konusunda kendisinden detaylı bilgi aldım. Merak ettiğim soruları sordum. Ebeveyni mahkûm olan çocukların okul yaşantıları konusunda bir araştırma yürütmekte olan Arş. Gör. Orhan KAHYA' ya ebeveyni olduğum çocuk ile görüşme yapmasına izin veriyorum.

Velisinin adı, soyadı:

Velisinin imzası:

Tarih:

Araştıracının adı, soyadı, unvanı: Arş. Gör. Orhan KAHYA

Adres: MSKÜ Eğitim Fakültesi Kat:4 Oda:433

Kötekli-Menteşe/MUĞLA

Telefon no (iş): 0252 211 5011

Telefon no (cep): 0507 205 2233

E-posta : okahya1@gmail.com

Araştırmacıkahya@mu.edu.tr

Tarih:

Ek 2. Etik Kurul onay formu

Ek 3. Görüşme soruları

- 1 Kendinden biraz bahseder misin, neler yapıyorsun, nasıl gidiyor hayat?
- 2 Annenin/babanın cezaevinde olması senin hayatını nasıl etkiliyor?
- 3 Annenin/babanın cezaevinde olması senin okul dışındaki arkadaşlarınla olan ilişkilerini nasıl etkiledi/etkiliyor?
- 4 Annenin/babanın cezaevinde olması senin okul içindeki arkadaşlarınla olan ilişkilerini nasıl etkiledi/etkiliyor?
- 5 Annenin/babanın cezaevinde olması senin öğrencilik hayatını nasıl etkiledi/etkiliyor?
- 6 Annenin/babanın cezaevinde olması nedeniyle, öğrencilik hayatında şimdiye kadar başından geçen en önemli olay nedir, anlatır mısın?
- 7 Öğretmenlerinin sana karşı davranışlarından bahseder misin?
- 8 Okul müdürü/ müdür yardımcısının sana karşı davranışı nasıl?
- 9 Veli toplantısı olduğunda ne hissedersin?
- 10 Eklemek istediğin başka bir şey var mı?

Ek 4. Bimer, Savcılık ve Denetimli Serbestlik yazışmalar

Ek 5. Araştırma Günlüğü

Antalya E tipi kapalı cezaevi önüne geldim. 1 aydır açık görüşü bekleyen kalabalık hemen dikkatimi çekti. İlk bakışta zor görünse de cesaretimi toplayıp çocuk yaştaki birisinin yanına gittim ve konuşmaya başladım. Cezaevinin karşısında bir kafe vardı, birkaç görüşmeyi orada yapma fırsatı yakaladım. Diğerlerini ise kuyruktan fazla uzaklaşmak istemedikleri için kenarda bir yerde görüştük. Önceden hazırladığımız sorular tematik olarak cevap buluyordu ancak sıralarını değiştirdim. Okul hayatı, öğretmenlerle ve idare ile arası, arkadaşlarıyla ilişkileri başlıkları altında sondaj sorularıyla devam ettim.

İlk 2-3 görüşmede ses kaydı yapmadım. İnsanların bu konudaki tavrını ve geri dönüşlerini bilmediğim için adeta havuzun kenarında suyun sıcaklığını kontrol eder gibi ben de mahkûm çocuklarına ve onlarla birlikte gelen yakınlarına ısınma soruları sormakla yetindim. Ardından az çok tepkilerini öğrendiğimde daha iyi odaklanabildim. Bu defa ses kaydı yapmak konusunda kararlıyım, çocuğa ve ebeveynine araştırmanın amacını ve neden ses kaydı yapmam gerektiğini anlattım. Onlar da kabul ettiler ve ebeveyn, kendisi için hazırlanmış aydınlatılmış rıza formunu imzaladı. Çocuğun anlattıklarına odaklanayım derken diğer detayları kaçırdığım, not almaya çalışırken ses kaydı yapmayı veya sondaj sorularını sormayı unuttuğum oluyordu. Birkaç görüşme daha yaptıktan sonra bunların hepsini koordineli bir şekilde yapmayı başarmıştım.

Kılık kıyafetleri ve davranışları dolayısıyla alt sosyo ekonomik kökenden geldiğini düşündüğüm çocuklar daha rahat tavırlar sergiliyordu. Bu çocuklarının ebeveynlerinin yanı sıra bir kısmının başka yakınları da cezaevindeydi. Örneğin bir çocuğun babası ve abisi aynı cezaevindeydi. Özellikle bu çocukların söylediğine göre, onların arkadaş çevreleri de aynı durumdan etkilenen çocuklardan oluşuyordu. “Bu şekilde kendilerini daha rahat hissediyorlardı”. Çünkü babasının mahkûm olmasını arkadaşlarıyla daha rahat paylaşabiliyor ve aynı durumdan etkilenen çocuklar birbirlerini anlıyorlardı. Öte yandan bu çocuklar cezaevi önündeki tavırlarında daha rahat olmalarına rağmen araştırmadan bahsedince tedirgin oluyorlar ve “ben yapamam, utanırım, konuşamam” diyorlardı.

Üstü başı daha iyi durumda görünen çocuklar ise etrafa tedirgin ve meraklı gözlerle bakıyorlardı. Birisi ile görüşme yaparken annesi arka tarafında bekliyordu. Bir an

annesinin ağladığını fark ettim. Birkaç saniye geçmedi ki çocuğun da gözleri doldu. Ben de daha fazla soru sormadım. O an araştırmacı olarak insanların gündelik hayatına dokunurken duyguların da ne kadar önemli rol oynadığını ve ne denli etkili olduğunun farkına vardım. Görüşmeler esnasında mekanik bir şekilde soru cevaplar yerine duygusal bir bağ ve süreç de söz konusuydu.

Görüşmeler sırasında cezaevi nizamiyesindeki görevli personelle de tanışma fırsatı buldum. Onlara araştırmayı anlattım. Bana ellerinden geldiğince yardımcı olmaya çalıştılar. Yıllardır bu işi yapan insanların mahkûmları ziyarete gelen mahkûm yakınlarıyla olan iletişimi güçlüydü. Birkaç çocuğa araştırmayı anlatıp beni tanıttılar, çocuklar ve ebeveynleri için şüphesiz bu daha fazla güven vericiydi. Bu işin kapısını tutanlara (gatekeeper) ulaşmış olmak çocuklarla görüşme yapmamı kolaylaştırdı.

Araştırmanın amacını ve önemini açık ve net bir şekilde anlatmak son derece önem taşıyor. Çünkü insanlar sizi gördüklerinde “mana” ararcasına bakıyorlar. Bunu sağladıktan sonra görüşme yapmayı kabul etmeleri daha kolay oluyor ve daha makul cevaplar veriyorlar.

Ek 6. Saha Notları

Antalya E tipi kapalı cezaevinde her ayın ilk haftasında 4 gün açık görüş oluyor. Ziyaretçiler mahkûmlarla bir oda içerisinde en fazla bir saat görüşebiliyorlar. Her gün sabah ve öğleden sonra olmak üzere iki vardiya görüş var ve her defasında farklı bir blok mahkûmlarına görüş şansı tanınıyor.

Mahkûm çocukları ile ön görüşmeyi yaparken duyduğum ilginç tepkiler: “Para mı vereceksiniz, yardım için mi geldiniz?”, “başbakana söyleyin af çıksın”, “tv’ye mi çıkacağız?”

Çocuklardan bir tanesi babası mahkûm olduktan sonra hayatındaki en büyük değişikliği “ *sorumluluk ve yük arttı* ” diyerek açıklıyor.

Oldukça genç yaştaki hamile kadınlar ve küçük yaştaki çocuklar (genelde kucakta) dikkat çekiyor.

E tipi kapalı cezaevi olmasından dolayı uyuşturucu, hırsızlık ve cinayet gibi ağır suçlardan mahkûm edilenlerin yakınları ziyarete geliyor.

Anne aydınlatılmış rıza formunu imzalamak konusunda tedirgin ancak araştırmanın amacını ve araştırmacının kim olduğunu iyi anlatıldığında kafasındaki soru işaretleri gidiyor ve çalışmaya destek veriyor.

Yakınının suçsuz yere cezaevinde olduğunu düşünenler daha meraklı ve duygulular, onların kıyafetleri ve duruşu farklı, dikkat çekiyor.

Görüşme yaptığım çocuklardan birisinin annesi okuma yazma bilmediği için aydınlatılmış rıza formunu oğlu okudu ve annesi imzaladı.